
92

1509

SCRIPTORES LATINI

PRINCIPES.

RECENSUIT ET EDIDIT

JOH. AUG. AMAR.

Nobiscum peregrinantur, rusticantur.
CIC. pro ARCH. c. VII, n. 17.

I.

EXCUDEBAT P. DIDOT, NATU MAJOR,
EQUES ORDINIS REGII S. MICHAELIS,
REGIUS TYPOGRAPHUS.

CAIUS CORNELIUS TACITUS.

CAII

CORNELII TACITI

OPERA

EX RECENSIONE, ET CUM SUPPLEMENTIS

GAB. BROTIER,

EDIDIT J. A. AMAR.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS.

APUD LEFEVRE BIBLIOPOLAM.

M DCCC XXII.

TESTIMONIUM.

Sic de Tacito nostro vir inter Gallos in arte critica præcipuus:

« Sa diction est forte comme son ame ; singulièrement pittoresque, sans jamais être trop figurée ; précise, sans être obscure ; nerveuse, sans être tendue. Il parle à-la-fois à l'ame, à l'imagination, à l'esprit. On pourroit juger des lecteurs de Tacite par le mérite qu'ils lui trouvent, parceque sa pensée est d'une telle étendue, que chacun y pénètre plus ou moins, selon le degré de ses forces. Il creuse à une profondeur immense, et creuse sans effort. Il a l'air bien moins travaillé que Salluste, quoiqu'il soit, sans comparaison, plus plein et plus fini. Le secret de son style, qu'on n'égalera peut-être jamais, tient non seulement à son génie, mais aux circonstances où il s'est trouvé. On a dit qu'il voyoit par-tout le mal, et qu'il calomnioit la nature humaine ; mais pouvoit-il calomnier le siècle où il a vécu ? et peut-on dire que celui qui nous a tracé

les derniers moments de *Germanicus*, de *Baréa*, de *Thraséas*; qui a fait le panégyrique d'*Agricola*, ne voyoit pas la vertu où elle étoit? » (LA HARPE, *in Lyc.* tom II, p. 489, édit. *Tolos.*)

C. CORNELII TACITI

VITA

PER

JUSTUM LIPSIUM

CONSCRIPTA.

Caius Cornelius Tacitus, cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, sed alia minus illustri natus est, extremis, ut opinio mea fert, Ti. Claudii imp. temporibus. Pater avusque honores gesserint, et ad rempublicam accesserint, necne, ut re vetusta et incerta, nihil affirmem : propius a vero abest, ipsum primum jus imaginis et honores in familiam non nimis illustrem intulisse. Initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit : a quo, Plinio auctore, procurator datus

Galliæ Belgicæ, rationes principis administravit : quæ dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reversus, a Tito, ut opinor, quæsturam accepit : certe dignitatem suam, quam Vespasianus inchoaverat, auctam et adjutam esse a Tito, ipse in Historiis profitetur : nec aliud suspicari est, quam quæsturam, aut si forte ædilitatem, quia prætura XIV demum consulatu Domitiani auctus est. In quo erroris manifestus est eruditus vir, qui Domitiano IX, et Verginio Rufo II Coss. prætorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annali XI diserte ait, se XV virum S. F. ac tum prætorem ludis secularibus Domitiani cum cura adfuisse. Atqui ludos seculares a Domitiano editos A. U. C. I CCCXLI, id est, quinquennio ipso posterius, quam Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis : IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANUS. AUG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIV. LUD. SÆC. FEC. Ad

consulatum deinde satis longo intervallo imperante Nerva pervenit A. U. C. DCCCL, suffectus in locum demortui T. Verginii Rufi, illius, qui delatum a Germanicis legionibus imperium constanter spreverat: quem et defunctum pro rostris Tacitus laudavit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus affingere amat, quam quod ejus rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quam abfuisse eum aliquot annis ab Urbe, idque eo ipso tempore, quo Julius Agricola, socer ejus, mortem obierit, Coss. Pompeio Conlega, et Cor. Prisco, non tam exsilii necessitate, ut arbitror, quam tædio temporum, et cupidine otii. Nam quod iidem, ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domitiano restitutum; latine ut loquar, inanis fabula est: ac credo, eos homines, cum hoc scriberent, indormiisse bello Trojano, et

illinc decennia sua sumsisse. Constat enim apud vigilantes et sobrios, Domitianum a ludis suis secularibus, quibus certe Tacitus prætor Romæ adfuit, VII dumtaxat annos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum. Hæc fere in republica. In privata ejus vita ista sunt. Uxorem duxit A. U. C. DCCCXXX, Vespasiano IIX, et C. Julio Agricola Coss. Agricolæ filiam; idque illi ad extremam ætatem concors et tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubie reliquit, et ex iis, nisi conjectura fallor, longo intervallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui postea Imp. appellatus est; (sic enim eum Imperatorem nummi appellant, non ut vulgus, P. Annium Tacitum) qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solebat. Historiæ scribendæ senex demum vacavit, cum reliquum ætatis in foro et causis orandis egisset. Ex Plinii epistolis, et Tacitum in principibus oratoribus fuisse, et orationes aliquot edidisse, intelligimus. Æquales habuit Fabium

Quintilianum, utrumque Plinium, Julium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipsanium Messallam. Scripsit primum omnium Historiarum libros ab excessu Neronis ad imperium Nervæ: deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis; quorum omnium quanta jactura et quibus locis facta sit, in tempore memorabo. Nominantur et ejus Facetiarum libri a Fulgentio, cum hoc fragmento, *Cœsi itaque morum eclogio in filiis relicto.* Mortis ejus tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait diserte, propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut ipse ait, duoetvicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie anno Urbis conditæ DCCCXVI, Memmio Regulo et Verginio Rufo Coss. At Tacitus paulo major natu, quod eadem illa epistola

testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudii, vel potius, initio Neronis : vixitque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Nervæ. Clarum, quoniam principio I Histor. vocat divum Nervam : qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBRI SUPERSTITES.

1

BREVIARIUM LIBRI I.

AUGUSTUS Nolæ mortem obit. Tiberius succedit, tarde et cupidinem dissimulans. Pannonicas legiones tres gravis seditio incessit: ea misso Druso Ti. F. ægre componitur. Idem in Germania inferiore motus, qui consedit non sine sanguine et cæde. Germanicus Cæsar in hostem ducit: eaque expeditione Marsi, Tubantes, Bructeri, Usipetes vastati aut cæsi. Julia Augusti F. Rhegii vitam finiit. Sodales in honorem Augusti, et ludi Augustales instituti. Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Cattos ducit; agros, domos, homines, vastat, urit, cædit. Segestes obsidione Arminii liberatur. Ob hæc Imperator consalutatus. Bellum deinde in Cheruscos gestum. Reliquiæ Vari et militum lectæ; iisque suprema soluta. Romani in reditu, sub Cæcina duce, periclitati: tamen hostes prospera eruptione fusi, fugati. Majestatis lex reducta, et aspere exercita. Tiberis inundat. Theatralis tumultus est; et per eam causam decreta patrum expressa ad coërcendos histriones. Postremo actum de subducendis Tiberi aquis; eoque nomine querelæ civitatum Italiæ et legationes. Hæc biennio fere gesta, SEX. POMPEIO, ET SEZ. APVLEIO, Coss. NERONE CLAVDIO DRVSO CÆSARE, ET C. NORBANO, Coss.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER PRIMUS.

I. URBEM Romam a principio reges habuere. Libertatem et consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio: et Pompeii Crassique potentia cito in Cæsarem; Lepidi atque Antonii arma, in Augustum cessere: qui cuncta, discordiis civilibus fessa, nomine *principis* sub imperium accepit. Sed veteris populi romani prospera, vel adversa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii, Caiique, et Claudii, ac Neronis res, florentibus

ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto, et extrema, tradere: mox Tiberii principatum, et cetera, sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

II. Postquam, Bruto et Cassio cæsis, nulla jam publica arma; Pompeius apud Siciliam oppressus; exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus, nisi Cæsar, dux reliquus: posito *Triumviri* nomine, consulem se ferens, et ad tuendam plebem tribunitio jure contentum; ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paulatim, munia senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante: cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent; ceteri nobilium, quanto quis servitio promtior, opibus et honoribus extollerentur; ac novis ex rebus aucti, tuta et præsentia, quam vetera et periculosa, mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus populique imperio, ob certamina potentium, et avaritiam magistratuum; invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.

III. Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum

adolescentem, pontificatu et curuli ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia, et victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit: mox, defuncto Marcello, generum sumsit; Tiberium Neronem, et Claudium Drusum, privignos, imperatoriis nominibus auxit, integra etiamdum domo sua: nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat; necdum posita puerili prætexta, *Principes Juventutis* appellari, destinari consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit, L. Cæsarem, euntem ad Hispanienses exercitus; Caium, remeantem Armenia, et vulnere invalidum, mors fato propera, vel novercæ Liviæ dolus abstulit: Drusoque pridem exstincto, Nero solus e privignis erat. Illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors tribunitiæ potestatis adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur; non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam projiceret; rudem sane bonarum artium, et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptio-

nem a Tiberio jussit, quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis; sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos, supererat; abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ: eadem magistratuum vocabula. Juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati: quotusquisque reliquus, qui rempublicam vidisset?

IV. Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris: omnes, exuta æqualitate, jussa principis adspectare; nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque, et domum, et pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus, ægro et corpore fatigabatur, aderatque finis, et spes novæ: pauci bona libertatis incassum disserere; plures bellum pavescere, alii cupere. Pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant: « Trucem Agrippam, « et ignominia accensum, non ætate, neque rerum « experientia tantæ moli parem: Tiberium Neronem « maturum annis, spectatum bello, sed vetere at« que insita Claudiæ familiæ superbia; multaque « indicia sævitiæ, quamquam premantur, erumpe-

« re. Hunc et prima ab infantia eductum in domo « regnatrice; congestos juveni consulatus, triumphos : ne iis quidem annis, quibus Rhodi, specie « secessus, exsulem egerit, aliquid, quam iram et « simulationem et secretas libidines meditatum. Ac« cedere matrem muliebri impotentia : serviendum « feminæ, duobusque insuper adolescentibus, qui « rempublicam interim premant, quandoque dis« trahant. »

V. Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti. Et quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses, Augustum, electis consciis, et comite uno, Fabio Maximo, Planasiam vectum, ad visendum Agrippam; multas illic utrinque lacrymas, et signa caritatis, spemque ex eo, fore, ut juvenis penatibus avi redderetur : quod Maximum uxori Marciæ aperuisse, illam Liviæ; gnarum id Cæsari; neque multo post, exstincto Maximo (dubium an quæsita morte), auditos in funere ejus Marciæ gemitus, semet incusantis, « quod causa exitii marito fuisset. » Utcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur. Neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit.

Acribus namque custodiis domum et vias sepserat Livia: lætique interdum nuntii vulgabantur; donec, provisis, quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, et rerum potiri Neronem, fama eadem tulit.

VI. PRIMUM facinus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, centurio ægre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit: patris jussa simulabat, quibus præscripsisset tribuno, custodiæ apposito, « ne cunctaretur Agrippam morte afficire, quandoque ipse supremum diem explevisset. » Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus senatusconsulto sanciretur, perfecerat. Ceterum in nullius unquam suorum necem duravit: neque, mortem nepoti, pro securitate privigni, illatam, credibile erat; propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi juvenis cædem festinavisse. Nuntianti centurioni, ut mos militiæ, « factum esse, quod imperasset; neque imperasse sese, et rationem facti reddendam apud senatum, » respondit. Quod postquam Sallustius Crispus, particeps secretorum (is ad tribunum miserat codicillos), comperit: me-

tuens, ne reus subderetur, juxta periculoso, ficta seu vera promeret, monuit Liviam, « ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur; neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando : eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur. »

VII. At Romæ ruere in servitium consules, patres, eques : quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes; vultuque composito, ne læti excessu principis, neu tristiores primordio, lacrymas, gaudium, questus, adulationem miscebant. Sex. Pompeius et Sex. Apuleius Coss. primi in verba Tiberii Cæsaris juravere : apudque eos Seius Strabo, et C. Turranius; ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ : mox senatus, milesque et populus. Nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tanquam vetere republica, et ambiguus imperandi. Ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi Tribunitiæ potestatis præscriptione posuit, sub Augusto acceptæ. Verba edicti fuere pauca, et sensu permodesto : « De honoribus parentis consulturum; neque abscedere a corpore; idque unum ex publicis muneribus usurpare. » Sed, defuncto Augusto, signum prætoriis cohortibus, ut

imperator, dederat. Excubiæ, arma, cetera aulæ: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Literas ad exercitus, tanquam adepto principatu, misit; nusquam cunctabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Causa præcipua ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam exspectare, mallet. Dabat et famæ; ut vocatus electusque potius a republica videretur, quam per uxorium ambitum, et senili adoptione irrepsisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem: nam verba, vultus, in crimen detorquens, recondebat.

VIII. Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti: cujus testamentum, illatum per virgines Vestæ, Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam Juliam, nomenque Augustæ, assumebatur; in spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed jactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum: nisi quod populo et plebi CCCCXXXV, prætoriarum cohortium militibus singula numûm millia; legiona-

riis ccc, aut cohortibus civium romanorum ccccc viritim dedit. Tum consultatum de honoribus; ex quis maxime insignes visi: « ut porta triumphali duceretur funus, » Gallus Asinius; « ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, » L. Arruntius censuere. Addebat Messala Valerius, « renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii: » interrogatusque a Tiberio, « num, se mandante, eam sententiam promsisset? — sponte dixisse, » respondit; « neque in iis, quæ ad rempublicam pertinerent, consilio, nisi suo, usurum, vel cum periculo offensionis. » Ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, « corpus ad rogum humeris senatorum ferendum. » Remisit Cæsar arroganti moderatione; populumque edicto monuit, « ne, ut quondam nimiis studiis funus divi Julii turbassent, ita Augustum in foro potius, quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. » Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum irridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii, et libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: « nunc senem principem, longa potentia,

provisis etiam heredum in rempublicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret. »

IX. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus : « quod idem dies accepti quondam imperii princeps, et vitæ supremus; quod Nolæ, in domo et cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset. Numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvinum et C. Marium simul æquaverat; continuata per septem et triginta annos tribunitia potestas; nomen imperatoris semel atque vicies partum, aliaque honorum multiplicata aut nova. » At apud prudentes vita ejus varie extollebatur, arguebaturve. Hi, « pietate erga parentem, et necessitudine reipublicæ, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quæ neque parari possent, neque haberi per bonas artes: multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. Postquam hic socor dia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen, neque dictatura, sed principis nomine constitutam rempublicam; mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium; legiones, provincias, classes, cuncta in-

ter se connexa; jus apud cives, modestiam apud socios; Urbem ipsam magnifico ornatu; pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset. »

X. DICEBATUR contra, « pietatem erga parentem, et tempora reipublicæ, obtentui sumta; ceterum cupidine dominandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium: mox ubi, decreto patrum, fasces, et jus prætoris invaserit, cæsis Hirtio et Pansa (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri affusum, sui milites Hirtium, et machinator doli Cæsar abstulerant), utriusque copias occupavisse; extortum invito senatu consulatum, armaque, quæ in Antonium acceperit, contra rempublicam versa: proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem, qui fecere, laudatas. Sane Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos (quamquam fas sit, privata odia publicis utilitatibus remittere); sed Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiæ deceptos: post, Antonium Tarentino Brundisinoque fœdere, et nuptiis sororis illectum, subdolæ affinitatis pœnas morte exsolvisse. Pacem sine dubio posthæc, verum cruentam: Lollianas, Varianasque clades; interfec-

tos Romæ Varrones, Egnatios, Julos.» Nec domesticis abstinebatur: «abducta Neroni uxor; et consulti per ludibrium pontifices, an concepto, necdum edito partu, rite nuberet; nuptæque tædia, et Vedii Pollionis luxus: postremo Livia, gravis in rempublicam mater, gravisve domui Cæsarum noverca. Nihil Deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum, per flamines et sacerdotes coli vellet. Ne Tiberium quidem caritate, aut reipublicæ cura, successorem adscitum; sed quoniam arrogantiam sævitiamque ejus introspexerit, comparatione deterrimi sibi gloriam quæsivisse.» Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio tribunitiam potestatem e patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quædam de habitu cultuque et institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret.

XI. Ceterum sepultura more perfecta, templum et cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat; de magnitudine imperii, sua modestia: «solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se, in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subjectum fortunæ, regendi cuncta onus. Proinde in civitate, tot illustribus vi-

ris subnixa, non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia reipublicæ sociatis laboribus executuros. » Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei, erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive assuetudine, suspensa semper et obscura verba; tunc vero, nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrymas, vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius, manus tendere: cum proferri libellum, recitarique jussit. Opes publicæ continebantur: quantum civium, sociorumque in armis; quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones: quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus; addideratque consilium coërcendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.

XII. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, « se, ut non toti reipublicæ parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum. » Tum Asinius Gallus: « Interrogo, inquit, Cæsar, quam partem reipublicæ mandari tibi velis? » Perculsus improvisa interrogatione, paulum reticuit; dein,

collecto animo, respondit: « Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid, aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. » Rursus Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat): « Non idcirco interrogatum, ait, ut divideret, quæ separari nequirent; sed ut sua confessione argueretur, unum esse reipublicæ corpus, atque unius animo regendum. » Addidit *laudem de Augusto;* Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tanquam, ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asinii, patris, ferociam retineret.

XIII. Post quæ L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit: quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira; sed divitem, promtum, artibus egregiis, et pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus, supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum, suffecturi, abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: « M. Lepidum, dixerat, capacem, sed aspernantem; Gallum Asinium avidum, et minorem: L. Arruntium

non indignum; et, si casus daretur, ausurum.» De prioribus consentitur : pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere; omnesque, præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius, et Mamercus Scaurus, suspicacem animum perstrinxere; Haterius, cum dixisset : « Quousque patieris, Cæsar, non adesse caput reipublicæ? » Scaurus, quia dixerat, « spem esse ex eo, non irritas fore senatus preces, quod relationi consulum jure tribunitiæ potestatis non intercessisset. » In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit : fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, non ut fateretur, suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius, casu an manibus ejus impeditus, prociderat : neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, ejusque curatissimis precibus protegeretur.

XIV. Multa patrum et in Augustam adulatio. Alii *parentem*, alii *matrem patriæ* appellandam; plerique, ut nomini Cæsaris adscriberetur, *Juliæ*

filius, censebant. Ille, « moderandos feminarum honores, » dictitans, « eademque se temperantia usurum in iis, quæ sibi tribuerentur : » ceterum anxius invidia, et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est; aramque adoptionis, et alia hujuscemodi prohibuit. At Germanico Cæsari proconsulare imperium petivit; missique legati, qui deferrent, simul mœstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur : quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus consul Drusus, præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum; et, hortante senatu, ut augeret, jurejurando obstrinxit, se non excessurum.

XV. Tum primum e campo comitia ad patres translata sunt. Nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant; neque populus ademtum jus questus est, nisi inani rumore : et senatus, largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures, quam quatuor candidatos, commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. Inter quæ tribuni plebei petivere, ut proprio sumtu ederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, *Augustales* vocarentur. Sed decreta pe-

cunia ex ærario, utque per Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. Mox celebratio annuum ad prætorem translata, cui inter cives et peregrinos jurisdictio evenisset.

XVI. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit; nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, et ex civili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blæso: qui, fine Augusti et initiis Tiberi auditis, ob justitium aut gaudium, intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures; denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, et miscere cœtus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, et, quænam post Augustum militiæ conditio, ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, et, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare.

XVII. Postremo, promtis jam et aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat: « Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in mo-

dum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? Satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia senes, et plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent. Ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eosdem labores perferre. Ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi, per nomen agrorum, uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam; denis in diem assibus animam et corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, et vacationes munerum redimi. At hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna. Nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur; ut singulos denarios mererent; sextus decimus stipendii annus finem afferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solveretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas excubias: sibi

tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem adspici. »

XVIII. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis: hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. Depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas et signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans: « Mea potius cæde imbuite manus; leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. Aut incolumis fidem legionum retinebo; aut jugulatus pœnitentiam adcelerabo. »

XIX. Adgerebatur nihilominus cespes, jamque pectori usque accreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, « Non per seditionem et turbas desideria militum ad Cæsarem ferenda, ait; neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse: et parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores

expostulaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos; seque coram mandata darent. » Adclamavere, « ut filius Blæsi, tribunus, legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sedecim annis. Cetera mandaturos, ubi prima provenissent. » Profecto juvene, modicum otium; sed superbire miles, quod filius legati, orator publicæ causæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent.

XX. Interea manipuli, ante cœptam seditionem Nauportum missi, ob itinera et pontes, et alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt: direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentes centuriones irrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur; præcipua in Aufidienum Rufum, præfectum castrorum, ira, quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, « an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? » Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris, et eo immitior, quia toleraverat.

XXI. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circumjecta populabantur. Blæsus paucos, maxime præda onustos, ad terrorem ceterorum, affici verberibus, claudi carcere jubet. Nam etiam tum legato a centurionibus, et optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque, cujus manipularis erat, cohortem, legionem, « eadem omnibus imminere, » clamitantes : simul probra in legatum cumulant, cœlum ac deos obtestantur; nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, misericordiam, metum et iras permoverent. Adcurritur ab universis, et, carcere effracto, solvunt vincula; desertoresque, ac rerum capitalium damnatos, sibi jam miscent.

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. Et Vibulenus quidam, gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, et, quid pararet, intentos : « Vos « quidem, inquit, his innocentibus et miserrimis « lucem et spiritum reddidistis; sed quis fratri meo « vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, missum « ad vos a Germanico exercitu de communibus com- « modis, nocte proxima jugulavit per gladiatores

« suos, quos in exitium militum habet atque ar-« mat. Responde, Blæse, ubi cadaver abjeceris? ne « hostes quidem sepulturam invident. Cum osculis, « cum lacrymis dolorem meum implevero, me quo-« que trucidari jube; dum interfectos nullum ob « scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, « hi sepeliant. »

XXIII. Incendebat hæc fletu, et pectus atque os manibus verberans: mox disjectis, quorum per humeros sustinebatur, præceps, et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent; alii ad quærendum corpus effunderentur. Ac ni propere, neque corpus ullum reperiri, et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem, pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. Sarcinæ fugientium direptæ: et centurio Lucillius interficitur, cui, militaribus facetiis, vocabulum, *Cedo alteram*, indiderant; quia, fracta vite in tergo militis, alteram, clara voce, ac rursus aliam, poscebat. Ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Julio, qui perferendis militum mandatis habebatur

idoneus, ob promtum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones, octava et quintadecuma, ferrum parabant; dum centurionem, cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, et adversum adspernantes, minas interjecisset.

XXIV. Hæc audita, quamquam abstrusum, et tristissima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis, duabusque prætoriis cohortibus, mitteret, nullis satis certis mandatis; ex re consulturum: et cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis, et robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant; simul prætorii præfectus, Ælius Sejanus, collega Straboni, patri suo, datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector juveni, et ceteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium, obviæ fuere legiones, non lætæ, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed illuvie deformi, et vultu, quamquam mœstitiam imitarentur, contumaciæ propiores.

XXV. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant; globos armatorum, certis castrorum locis, opperiri jubent: ceteri tribunal ingenti agmi-

ne circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens. Illi, quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursum, viso Cæsare, trepidare: murmur incertum; atrox clamor, et repente quies: diversis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, literas patris recitat: in quîs perscriptum erat, « præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset; ubi primum a luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum; misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quæ statim tribui possent; cetera senatui servanda, quem neque gratiæ neque severitatis expertem haberi par esset. »

XXVI. Responsum est a concione, « mandata Clementi centurioni, quæ perferret. » Is orditur « de missione a sedecim annis; de præmiis finitæ militiæ; ut denarius diurnum stipendium foret; ne veterani sub vexillo haberentur. » Ad ea Drusus cum arbitrium senatus et patris obtenderet, clamore turbatur: « Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at, hercule, verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim, nomine Augusti, desideria legionum frustrari solitum: eas-

dem artes Drusum retulisse. Nunquamne ad se, nisi filios familiarum, venturos? Novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat: eundem ergo senatum consulendum, quoties supplicia, aut prælia, indicantur. An præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse? »

XXVII. Postremo deserunt tribunal; ut quis prætorianorum militum, amicorumve Cæsaris, occurreret, manus intentantes, causam discordiæ et initium armorum: maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate et gloria belli, firmare Drusum credebatur, et illa militiæ flagitia primus adspernari. Nec multo post, digredientem cum Cæsare, ac, provisu periculi, hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, « quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur? » Simul ingruunt, saxa jaciunt: jamque lapidis ictu cruentus, et exitii certus, adcursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. Noctem minacem, et in scelus erupturam, fors lenivit: nam luna claro repente cœlo visa languescere. Id miles, rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris assimulans, « prospereque cessura, quæ per-

gerent, si fulgor et claritudo deæ redderetur. » Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu, strepere; prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mœrere: et postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque, conditam tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, « sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari deos, » lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæsar, et, quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens; et si qui alii bonis artibus grati in vulgus, ii vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. « Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Drusis, imperium populi romani capessent? Quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? Tarda sunt, quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias. » Commotis per hæc mentibus, et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas; signa,

unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

XXIX. Drusus, orto die, et vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat præsentia; negat, « se terrore et minis vinci : flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet. » Orantibus, rursum idem Blæsus, et L. Apronius, eques romanus, e cohorte Drusi, Justusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii, « opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem, » censerent : alii, « fortioribus remediis agendum; nihil in vulgo modicum; terrere, ni paveant; ubi pertimuerint, impune contemni; dum superstitio urgeat, adjiciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus. » Promtum ad asperiora ingenium Druso erat : vocatos Vibulenum et Percennium interfici jubet. Tradunt plerique, intra tabernaculum ducis obrutos : alii, corpora extra vallum abjecta ostentui.

XXX. Tum, ut quisque præcipuus turbator, conquisiti; et pars, extra castra palantes, a centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæsi;

quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque sævis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque unda raptabantur. Durabat et formido cœlestis iræ, « nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum, quam si linquerent castra infausta temerataque, et soluti piaculo, suis quisque hibernis redderentur. » Primum octava, dein quintadecuma legio, rediere. Nonanus, « opperiendas Tiberii epistolas, » clamitaverat: mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævenit. Et Drusus, non exspectato legatorum regressu, quia præsentia satis consederant, in urbem rediit.

XXXI. Iisdem ferme diebus, iisdem causis, Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius; et magna spe, fore, ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi sua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed, quibus Silius

moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unaetvicesimanis quintanisque initio, et tractis prima quoque ac vicesima legionibus. Nam iisdem æstivis, in finibus Ubiorum, habebantur per otium aut levia munia. Igitur, audito fine Augusti, vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos: « Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum, exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur. » Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: « sua in manu sitam rem romanam; suis victoriis augeri rem publicam; in suum cognomentum adscisci imperatores. »

XXXII. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vecordia constantiam exemerat. Repente lymphati, destrictis gladiis, in centuriones invadunt (ea vetustissima militaribus odiis materies, et sæviendi principium), prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, et partim exani-

mos ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius, cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens, et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus, jus obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disjecti, vel paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta æqualitate et constantia, ut regi crederes.

XXXIII. Interea Germanico, per Gallias, ut diximus, census accipienti, « excessisse Augustum, » adfertur. Neptem ejus, Agrippinam, in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum causæ acriores, quia iniquæ. Quippe Drusi magna apud populum romanum memoria; credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus: unde in Germanicum favor, et spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, et diversa a Tiberii sermone,

vultu, adrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

XXXIV. Sed Germanicus, quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, et Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis, velut pœnitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere: et quidam, prensa manu ejus, per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, « discedere in manipulos » jubet, « sic melius audituros responsum: vexilla præferri, ut id saltem discerneret cohortes. » Tarde obtemperavere. Tunc « a veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberii, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrime fecisset. Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil usquam turbidum, aut discors. » Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt.

XXXV. Ut seditionem adtigit, « ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent? » rogitans: nudant universi corpora, « cicatrices ex vulneribus, verberum notas » exprobrant: mox indiscretis vocibus « pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, » ac propriis nominibus incusant, « vallum, fossas, pabuli, materiæ, lignorum aggestus, » et si qua alia, ex necessitate, aut adversus otium castrorum, quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena, aut supra, stipendia numerantes, « mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem » orabant. Fuere etiam, qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et, si vellet imperium, promtos ostentavere. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. Opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille, « moriturum potius, quam fidem exueret, » clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi adtinuissent. Extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli, propius incedentes, « feriret, » hortaban-

tur : et miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, « acutiorem esse. » Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum : ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

XXXVI. Consultatum ibi de remedio : etenim nuntiabatur, « parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent : destinatum excidio Ubiorum oppidum : imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas. » Augebat metum gnarus romanæ seditionis, et, si omitteretur ripa, invasurus hostis : at, si auxilia et socii adversum abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi : periculosa severitas ; flagitiosa largitio : seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti res publica. Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum, ut epistolæ, nomine principis, scriberentur « missionem dari vicena stipendia meritis ; exauctorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis : legata, quæ petiverant, exsolvi duplicarique. »

XXXVII. Sensit miles, in tempus conficta, statimque flagitavit. Missio per tribunos maturatur : largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abs-

cessere quintani unaetvicesimanique, donec, iisdem in æstivis, contracta ex viatico amicorum, ipsiusque Cæsaris, pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de Imperatore rapti, inter signa, interque aquilas veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam, et tertiamdecumam, et sextamdecumam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant: pecunia et missio, quamvis non flagitantibus, oblata est.

XXXVIII. At in Chaucis cœptavere seditionem præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, et præsenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Jusserat id Mennius, castrorum præfectus, bono magis exemplo, quam concesso jure. Deinde, intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: « Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. » Simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et, « si quis agmine decessisset, pro desertore fore, » clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

XXXIX. Interea legati ab senatu, regressum

jam, apud aram Ubiorum, Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique, nuper missi sub vexillo, hiemabant. Pavidos et conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant: utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum, consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: et nocte concubia vexillum, in domo Germanici situm, flagitare occipiunt; concursuque ad januam facto, moliuntur fores; extractum cubili Cæsarem, tradere vexillum, intento mortis metu, subigunt. Mox, vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione, ad Germanicum tendentes. Ingerunt contumelias: cædem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. Neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis. Illic signa et aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi romani, romanis in castris, sanguine suo altaria deûm commaculavisset. Luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recipitque in tri-

bunal. Tum « fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deûm ira resurgere, » cur venerint legati, aperit: « jus legationis atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, » simul « quantum dedecoris adierit legio, » facunde miseratur; adtonitaque magis, quam quieta concione, legatos, præsidio auxiliarium equitum, dimittit.

XL. Eo in metu arguere Germanicum omnes, « quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, et contra rebelles auxilium. Satis superque missione, et pecunia, et mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, et omnis humani juris violatores, haberet? illos saltem avo et reipublicæ redderet. » Diu cunctatus, adspernantem uxorem, cum « se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula » testaretur, postremo uterum ejus, et communem filium, multo cum fletu, complexus, ut abiret, perpulit. Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens: lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur: nec minus tristes, qui manebant.

XLI. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies, gemitusque ac

planctus, etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis : « quis ille flebilis sonus ? quod tam triste ? feminas illustres.... non centurionem ad tutelam, non militem, nihil Imperatoriæ uxoris, aut comitatus soliti.... pergere ad Treveros, et externæ fidei. » Pudor inde et miseratio, et patris Agrippæ, Augusti avi, memoria : socer Drusus, ipsa insigni fœcunditate, præclara pudicitia : jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque, ad conciliandа vulgi studia, eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros : orant, obsistunt, « rediret, maneret : » pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi.

XLII. Isque, ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita cœpit. « Non mihi uxor aut filius « patre et republica cariores sunt : sed illum quidem « sua majestas, imperium Romanum, ceteri « exercitus defendent : conjugem, et liberos meos, « quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, « nunc procul a furentibus submoveo, ut, quidquid « istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pie- « tur ; neve occisus Augusti pronepos, interfecta Ti-

« berii nurus, nocentiores vos faciat. Quid enim « per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod « nomen huic cœtui dabo? *militesne* adpellem? qui « filium Imperatoris vestri vallo et armis circum- « sedistis. An *cives?* quibus tam projecta Senatus « auctoritas. Hostium quoque jus, et sacra legatio- « nis, et fas gentium rupistis. Divus Julius seditio- « nem exercitus verbo uno compescuit, *Quirites* vo- « cando, qui sacramentum ejus detrectabant. Di- « vus Augustus vultu et aspectu Actiacas legiones « exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis or- « tos, si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, ta- « men mirum et indignum erat. Primane et vice- « sima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot « prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam « duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium « patri, læta omnia aliis e provinciis audienti, fe- « ram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non mis- « sione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici « centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta « sanguine castra, flumina; meque precariam ani- « mam inter infensos trahere? »

XLIII. « Cur enim, primo concionis die, ferrum « illud, quod pectori meo infigere parabam, de- « traxistis, o improvidi amici? melius et amantius

« ille, qui gladium offerebat : cecidissem certe, « nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius : « legissetis ducem, qui meam quidem mortem im- « punitam sineret, Vari tamen et trium legionum « ulcisceretur. Neque enim Dii sinant, ut Belga- « rum, quamquam offerentium, decus istud et cla- « ritudo sit, subvenisse Romano nomini, compres- « sisse Germaniæ populos. Tua, dive Auguste, cœlo « recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui me- « moria, iisdem istis cum militibus, quos jam pu- « dor et gloria intrat, eluant hanc maculam, iras- « que civiles in exitium hostibus vertant. Vos quo- « que, quorum alia nunc ora, alia pectora con- « tueor, si legatos Senatui, obsequium Imperatori, « si mihi conjugem ac filium redditis, discedite a « contactu, ac dividite turbidos : id stabile ad pœ- « nitentiam, id fidei vinculum erit. »

XLIV. Supplices ad hæc, et vera exprobrari fatentes, orabant, « puniret noxios, ignosceret lapsis, et duceret in hostem : revocaretur conjux, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. » Reditum Agrippinæ excusavit, ob imminentem partum et hiemem : « venturum filium : cetera ipsi exsequerentur... » Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legio-

nis primæ, C. Cetronium, qui judicium et pœnas de singulis, in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones destrictis gladiis : reus in suggestu per tribunum ostendebatur : si *nocentem* adclamaverant, præceps datus trucidabatur : et gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret : nec Cæsar arcebat, quando, nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti et invidia erat. Secuti exemplum veterani, haud multo post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos : ceterum, ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit. Citatus ab Imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenue in prœliis fecisset, et cui erant dona militaria, edebat. Si tribuni, si legio, industriam innocentiamque approbaverant, retinebat ordines : ubi avaritiam, aut crudelitatem, consensu objectavissent, solvebatur militia.

XLV. Sic compositis præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ et unetvicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen est) hibernantium. Nam primi seditionem cœptaverant : atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum : nec pœna commi-

litonum exterriti, nec pœnitentia conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus.

XLVI. At Romæ, nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, « quod, dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipsum, et opponere majestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis et munificentiæ summum, vidissent. An Augustum, fessa ætate, toties in Germanias commeare potuisse: Tiberium, vigentem annis, sedere in Senatu, verba Patrum cavillantem? satis prospectum urbanæ servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint. »

XLVII. Immotum adversus eos sermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se, remque publicam, in casum dare. Multa quippe et diversa angebant: « validior per Germaniam exercitus: propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens: quos igitur an-

teferret? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, majestate salva; cui major e longinquo reverentia. Simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere : resistentesque Germanico, aut Druso, posse a se mitigari, vel infringi : quod aliud subsidium, si Imperatorem sprevissent? » Ceterum, ut jam jamque iturus, legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves : mox hiemem, aut negotia varie causatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

XLVIII. At Germanicus, quamquam contracto exercitu, et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si, recenti exemplo, sibi ipsi consulerent, præmittit literas ad Cæcinam, « venire se valida manu, ac, ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde. » Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, et quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat, « utque cunctos infamiæ, se ipsos morti eximant, hortatur. Nam in pace causas et merita spectari : ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere. » Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident, de sententia legati, statuunt tempus, quo fœdissimum quemque,

et seditioni promtum, ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente, quod cædis initium, quis finis.

XLIX. Diversa omnium, quæ unquam accidere, civilium armorum facies. Non prœlio, non adversis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul vescentes dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, sanguis palam: causa in occulto: cetera fors regit: et quidam bonorum cæsi, postquam, intellecto, in quos sæviretur, pessimi quoque arma rapuerant; neque legatus, aut tribunus, moderator adfuit: permissa vulgo licentia, atque ultio, et satietas. Mox ingressus castra Germanicus, « non medicinam illud, plurimis cum lacrymis, sed cladem adpellans, cremari corpora » jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris. Nec aliter posse placari commilitonum manes, quam, si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte, tramittit duodecim millia e legionibus, sex et viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.

L. Læti, neque procul, Germani agitabant, dum

justitio, ob amissum Augustum, post discordiis, attinemur. At Romanus agmine propero silvam Cæsiam, limitemque, a Tiberio cœptum, scindit: castra in limite locat: frontem ac tergum vallo, latera concædibus munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque, « ex duobus itineribus breve et solitum sequatur; an impeditius et intentatum, eoque hostibus incautum. » Delecta longiore via, cetera adcelerantur. Etenim adtulerant exploratores, « festam eam Germanis noctem, ac solemnibus epulis ludicram. » Cæcina cum expeditis cohortibus præire, et obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Juvit nox sideribus illustris. Ventumque ad vicos Marsorum, et circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis: adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor: ac ne pax quidem, nisi languida, et soluta, inter temulentos.

LI. Cæsar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non ætas miserationem attulit; profana simul et sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfanæ* vocabant, solo æquantur. Sine vul-

nere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantes ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, Usipetes; saltusque, per quos exercitui regressus, insedere: quod gnarum duci: incessitque itineri et prœlio. Pars equitum, et auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio: et mediis impedimentis, sinistrum latus unetvicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmavit: post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti: dein latera, et frontem modice assultantes, tota vi novissimos incurrere: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Cæsar, advectus ad vicesimanos, voce magna, « hoc illud tempus obliterandæ seditionis, clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. » Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque: simul primi agminis copiæ evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur.

LII. Nuntiata ea Tiberium lætitia curaque adfecere: gaudebat, oppressam seditionem: sed, quod largiendis pecuniis, et missione festinata favorem militum quæsivisset, bellica quoque Germanici glo-

ria, angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior, et fida oratione: cunctaque, quæ Germanicus indulserat, servavit, etiam apud Pannonicos exercitus.

LIII. Eodem anno Julia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum adcolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio Cæsaribus, spreveratque, ut imparem; nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, et, post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilii ratus. Par causa sævitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, et prave facundus, eandem Juliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. Nec is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat: literæque, quas Julia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cer-

cinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites, ad cædem missi, invenere in prominenti litoris, nihil lætum opperientem. Quorum adventu, *breve tempus* petivit, ut *suprema mandata uxori Alliariæ per literas daret:* cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate, Proconsule Africæ, missos tradidere, auctore Tiberio, qui, famam cædis posse in Asprenatem verti, frustra speraverat.

LIV. Idem annus novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio: ut quondam T. Tatius, retinendis Sabinorum sacris, sodales Tatios instituerat. Sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti. Tiberius, Drususque, et Claudius, et Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales tunc primum cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi. Alia Tiberio morum via: sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

LV. Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decerni-

tur Germanico triumphus, manente bello: quod, quamquam in æstatem summa ope parabat, initio veris, et repentino in Cattos excursu præcepit. Nam spes incesserat, dissidere hostem in Arminium ac Segesten, insignem utrumque perfidia in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ: Segestes, *parari rebellionem*, sæpe alias, et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, « ut se, et Arminium, et ceteros proceres vinciret, nihil ausuram plebem, principibus amotis: atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret. » Sed Varus fato, et vi Arminii, cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus, alii pactam, rapuerat. Gener invisus, inimici soceri: quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud iufensos erant.

LVI. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, et tumultuarias catervas Germanorum, cis Rhenum colentium, Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni præsidii, in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum

et fluminum relicto. Nam (rarum illi cœlo) siccitate, et amnibus modicis, inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebatur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut, quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit. Juventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque, pontem cœptantes, arcebant: dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui, omissis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Cæsar, incenso Mattio (id genti caput), aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacessere; quod illi moris, quoties astu magis, quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis, juvare Cattos; sed exterruit Cæcina, huc illuc ferens arma: et Marsos, congredi ausos, prospero prœlio cohibuit.

LVII. Neque multo post legati a Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, a quîs circumsidebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promtus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum. Sed juvenis

conscientia cunctabatur. Quippe anno, quo Germaniæ descivere, sacerdos apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata: benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentes, et ereptus Segestes, magna cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminæ nobiles: inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrimas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data.

LVIII. Simul Segestes ipse, ingens visu, et memoria bonæ societatis impavidus. Verba ejus in hunc modum fuere: « Non hic mihi primus erga « populum Romanum fidei et constantiæ dies: ex « quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos « inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque « odio patriæ (quippe proditores etiam iis, quos « anteponunt, invisi sunt), verum, quia Romanis « Germanisque idem conducere, et pacem, quam « bellum probabam. Ergo raptorem filiæ meæ, vio-

« latorem fœderis vestri, Arminium, apud Varum, « qui tum exercitui præsidebat, reum feci. Dilatus « segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus « erat, ut me, et Arminium, et conscios vinciret, « flagitavi. Testis illa nox, mihi utinam potius no- « vissima! quæ secuta sunt, defleri magis, quam « defendi possunt. Ceterum et injeci catenas Armi- « nio, et a factione ejus injectas perpessus sum. « Atque ubi primum tui copia, vetera novis, et « quieta turbidis antehabeo: neque ob præmium, « sed ut me perfidia exsolvam: simul genti Germa- « norum idoneus conciliator, si pœnitentiam quam « perniciem maluerit. Pro juventa et errore filii ve- « niam precor: filiam necessitate huc adductam, « fateor. Tuum erit consultare, utrum prævaleat, « quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita « est. » Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatem; ipsi sedem et aera in provincia, pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque *Imperatoris*, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

LIX. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupienti-

bus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium, super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant; volitabatque per Cheruscos, arma in Segesten, arma in Cæsarem poscens: neque probris temperabat: « Egregium patrem! magnum Imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem Legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam, adversus armatos, bellum tractare. Cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ Diis patriis suspenderit. Coleret Segestes victam ripam: redderet filio sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas, et secures, et togam viderint. Aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, et colonias novas; Arminium potius, gloriæ ac libertatis, quam Segesten, flagitiosæ servitutis ducem, sequerentur. »

LX. Conciti per hæc non modo Cherusci, sed

conterminæ gentes : tractusque in partes Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate. Unde major Cæsari metus. Et ne bellum mole una ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros, ad flumen Amisiam mittit. Equitem Pedo, præfectus, finibus Frisiorum ducit. Ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit : simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem convenere. Chauci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit : interque cædem et prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum : quantumque Amisiam et Luppiam amnes inter, vastatum : haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur.

LXI. Igitur cupido Cæsarem invadit, solvendi suprema militibus ducique ; permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum, et sortem hominum. Præmisso Cæcina, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum, et fallacibus campis imponeret, incedunt mœstos

locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, et dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein, semiruto vallo, humili fossa, accisæ jam reliquiæ consedisse intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta, vel aggerata. Adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant: et cladis ejus superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant, « hic cecidisse legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra, et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot patibula captivis, quæ scrobes; utque signis et aquilis per superbiam illuserit. »

LXII. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias, an suorum, humo tegeret, omnes, ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mæsti simul et infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, et præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exer-

citum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prœlia, et formidolosiorem hostium credebat: « neque Imperatorem, auguratu et vetustissimis cærimoniis præditum, attrectare feralia debuisse. »

LXIII. Sed Germanicus, cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi jubet. Arminius colligi suos, et propinquare silvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques; missæque subsidiariæ cohortes, et fugientium agmine impulsæ, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem, gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: et manibus æquis abscessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum jussa; Cæcina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, pontes longos quam maturrime superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, et quondam a L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi cœno, aut rivis incerta erant: circum silvæ, paulatim acclives: quas tum Arminius implevit, compendiis

viarum, et cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit; ut opus, et alii prœlium inciperent.

LXIV. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor: et cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis: neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes prœlia; procera membra; hastæ ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. Nox demum inclinantes tum legiones adversæ pugnæ exemit. Germani, ob prospera indefessi, ne tum quidem sumta quiete, quantum aquarum circumsurgentibus jugis oritur, vertere in subjecta: mersaque humo, et obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi, aut imperitandi, habebat: secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. Nam me-

dio montium et paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unetvicesima in lævum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adversum secuturos.

LXV. Nox per diversa inquies: cum barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore, subjecta vallium, ac resultantes saltus, complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles; ducemque terruit dira quies: nam Quinctilium Varum, sanguine oblitum, et paludibus emersum, cernere et audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse. Cœpta luce, missæ in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere, capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed, ut hæsere cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus, et lentæ adversum imperia aures, irrumpere Germanos jubet, clamitans, « En Varus, et eodem iterum fato victæ legiones! » Simul hæc, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vul-

nera ingerit : illi sanguine suo, et lubrico paludum, lapsantes, excussis rectoribus, disjicere obvios, proterere jacentes. Plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina, dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus, circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. Juvit hostium aviditas, omissa cæde, prædam sectantium : enisæque legiones, vesperascente die, in aperta et solida. Neque is miseriarum finis. Struendum vallum, petendus agger : amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes : non tentoria manipulis, non fomenta sauciis : infectos cœno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, et tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

LXVI. Forte equus, abruptis vinculis vagus et clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. Tanta inde consternatio, irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas : quarum Decumana maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Cæcina, comperto, vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem, obsistere, aut retinere militem quiret, projectus in limine portæ, mise-

ratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem docuerunt.

LXVII. Tunc contractos in principia, jussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: « Unam in armis salutem: sed ea consilio temperanda: manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent: mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. Quod si fugerent, plures silvas, profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse: at victoribus decus, gloriam. Quæ domi cara, quæ in castris honesta, » memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum, tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

LXVIII. Haud minus inquies Germanus, spe, cupidine, et diversis ducum sententiis, agebat: Arminio, « sinerent egredi, egressosque rursum per humida et impedita circumvenirent », suadente: atrociora Inguiomero, et læta barbaris, « ut vallum armis ambirent: promtam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore. » Igitur orta die, proruunt fossas, injiciunt crates, summa valli

prensant, raro super milite, et quasi ob metum defixo. Postquam hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere. Exin clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, « non hic silvas, nec paludes, sed æquis locis æquos deos. » Hosti, facile excidium et paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur : cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere : vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.

LXIX. Pervaserat interim « circumventi exercitus fama, et infesto Germanorum agmine Gallias peti : » ac, ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant, qui id flagitium formidine auderent. Sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops, aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates re-

versis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit: « Non enim simplices eas curas, nec adversus externos militem quæri. Nihil relictum Imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, *Cæsaremque Caligulam* adpellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam a muliere seditionem, cui nomen Principis obsistere non quiverit. » Accendebat hæc onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.

LXX. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartamdecimam, itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente æstu, quietum habuit: mox, impulsu aquilonis, simul sidere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen: et opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occursant.

Permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disjecti, aut obruti. Non vox, et mutui hortatus juvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab rude, nec consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. Pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet. Quippe illis etiam honestæ mortis usus: his inglorium exitium. Lux reddidit terram; penetratumque ad amnem Visurgim, quo Cæsar classe contenderat. Impositæ deinde legiones, vagante fama, submersas. Nec fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem videre.

LXXI. Jam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum, fratrem Segestis, præmissus, ipsum et filium ejus, in civitatem Ubiorum perduxerat. Data utrique venia; facile Segimero; cunctantius filio, quia Quinctilii Vari corpus illusisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliæ, Hispaniæ, Italia: quod cuique promtum, arma, equos, aurum, offerentes. Quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis

ad bellum sumtis, propria pecunia militem juvit. Utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios; facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio et cura, sibique et prœlio firmabat.

LXXII. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen *Patris patriæ* Tiberius, a populo sæpius ingestum, repudiavit: neque in acta sua jurari, quamquam censente senatu, permisit: « cuncta mortalium incerta; quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico » dictans. Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. Nam legem majestatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant: si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta republica majestatem populi Romani minuisset. Facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus, tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Mox Tiberius, consultante Pompeio Macro, Prætore, « an judicia majestatis redderentur? exercendas leges esse », respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata, in sæ-

vitiam superbiamque ejus, et discordem cum matre animum.

LXXIII. HAUD pigebit referre, in Falanio et Rubrio, modicis equitibus romanis, prætentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, « quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos, in modum collegiorum, habebantur, Cassium quendam, mimum corpore infamem, adscivisset: quodque, venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset. » Rubrio crimini dabatur « violatum perjurio nomen Augusti. » Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit Consulibus: « Non ideo decretum patri suo cœlum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum, inter alios ejusdem artis, interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Jusjurandum perinde æstimandum, quam si Jovem fefellisset: Deorum injurias Diis curæ. »

LXXIV. NEC multo post Granium Marcellum,

Prætorem Bithyniæ, Quæstor ipsius, Cæpio Crispinus, majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, et audaciæ hominum fecerunt; nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sævitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemtis metuendi, perniciem aliis, ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat, « sinistros de Tiberio sermones habuisse » : inevitabile crimen, cum ex moribus Principis fœdissima quæque deligeret accusator, objectaretque reo. Nam, quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, « statuam Marcelli altius quam Cæsarum sitam : et alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam. » Ad quod exarsit adeo, ut, rupta taciturnitate, proclamaret, *se quoque in ea causa laturum sententiam palam et juratum*, quo ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, « Quo, inquit, loco censebis Cæsar? si primus, habebo quod sequar : si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam. » Permotus

his, quantoque incautius efferbuerat, pœnitentia patiens, tulit, absolvi reum criminibus majestatis. De pecuniis repetundis ad reciperatores itum est.

LXXV. Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis assidebat in cornu tribunalis, ne Prætorem curuli depelleret: multaque eo coram, adversus ambitum, et potentium preces, constituta. Sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius, Senator, questus, « mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas ædes suas, » auxilium patrum invocabat. Resistentibus ærarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri, prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse. Tentantes eadem alios, probare causam Senatui jussit, cupidine severitatis, in his etiam, quæ rite faceret, acerbus: unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio præposuere.

LXXVI. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur. Renuit

Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, et L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantes, levari in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens : quod vulgo formidolosum, et pater arguisse dicebatur. Cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant : alii tædio cœtus, quidam tristitia ingenii, et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim, ad ostentandam sævitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem : quamquam id quoque dictum est.

LXXVII. At theatri licentia, proximo priore anno cœpta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, « ut prætoribus jus virgarum in histriones esset. » Intercessit Haterius Agrippa, Tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. Valuit ta-

men intercessio, quia divus Augustus « immunes verberum histriones » quondam responderat, neque fas Tiberio, infringere dicta ejus. De modo lucaris, et adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur : ex quis maxime insignia : « Ne domos pantomimorum senator introiret : ne egredientes in publicum equites romani cingerent : aut alibi, quam in theatro, spectarentur : et spectantium immodestiam exsilio multandi potestas prætoribus fieret. »

LXXVIII. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum : datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, « militare ærarium eo subsidio niti : simul imparem oneri Rempublicam, nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. » Ita proximæ seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

LXXIX. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augescit. Auditæque municipiorum et coloniarum legationes : orantibus Florentinis, « ne Clanis, solito alveo demotus, in amnem Arnum transferretur, idque ipsis

perniciem afferret. » Congruentia his Interamnates disseruere : « pessum ituros fœcundissimos Italiæ campos, si amnis Nar, (id enim parabatur) in rivos diductus, superstagnavisset. » Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes : « quippe in adjacentia erupturum : optume rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit : spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, et lucos, et aras patriis amnibus dicaverint : quin ipsum Tiberim nolle, prorsus accolis fluviis orbatum, minore gloria fluere. » Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio, valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaia et Macedonia.

LXXX. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur : alii, « tædio novæ curæ semel placita pro æternis servavisse : » quidam, « invidia, ne plures fruerentur. » Sunt, qui existiment, ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium ; neque enim eminentes virtutes sectabatur, et rursum

vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. Qua hæsitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi Urbe non erat passurus.

LXXXI. De comitiis consularibus, quæ tum primum, illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim: adeo diversa, non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus, reperiuntur. Modo, subtractis candidatorum nominibus, originem cujusque, et vitam, et stipendia descripsit, ut, qui forent, intelligeretur: aliquando, ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. Plerumque, « eos tantum apud se professos, disseruit, quorum nomina consulibus edidisset: posse et alios profiteri, si gratiæ, aut meritis confiderent. » Speciosa verbis, re inania, aut subdola; quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI II.

Motus aliqui in Oriente. Vonones, Parthorum rex, solio et solo ab Artabano pellitur: et ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur. Quo eodem mox demovetur a Silano Præside Syriæ ob metum et Artabani minas. At Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum a legionibus suetis abstrahit: cui paret ille, sed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, et fabricata ingenti classe, exercitum Oceano ad Amisiam flumen vehit. Illic Angrivarios, Stertinio duce, populatur et sternit: mox Cheruscos et Arminium ingenti prœlio vincit; multumque gloriæ partum, nisi in regressu fortuita clades eam obliterasset. Navium enim hominumque maximam partem in Oceano amisit, vi tempestatis et imperitia ejus maris. Interea Romæ vir nobilis Libo Drusus studii rerum novarum defertur: accusatur in Senatu, et parte aliqua convincitur. Tiberium infensum expertus, et veniæ nulla spe, gladio incubuit. M. Hortali preces (nepos is Hortensii) in manifesta paupertate, spretæ a principe. Clemens, Postumi Agrippæ servus, domino interfecto, faciem et nomen ejus mentitus, res romanas turbat: occulte conscios et adjutores multos habet; opera tamen et ingenio Sallustii Crispi sine motu capitur, et Romam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque gentibus triumphat. Archelaus Cappa-

docum rex in urbem accitus, et indigne habitus, fato moritur. Regnum ejus in provinciam redactum. Germanico Oriens permissus, cum majore, quoquo adiisset, imperio: Cn. Pisoni Syria, cum occultis (ut creditur) in Germanicum mandatis. Drusus in Illyricum it, dux contra Germanos; qui tamen inter se discordes, otium et securitatem Romanis fecere. Cherusci, duce Arminio, potentem et veterem regem Maroboduum, magno nec incruento prœlio vincunt. In Asia duodecim celebres urbes terræ motu collapsæ, aut haustæ sunt. Tacfarinas in Africa bellum sive latrocinium exercet; idque a Furio Proconsule statim repressum. Germanicus in Armeniam venit: regem Zenonem volentibus iis imponit. Drusus Germanos ad discordias illicit. Maroboduus vi Catualdæ regno pulsus in Italiam venit, et Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox casus, qui Forum Julium missus. Rhescuporis, Thracum rex, opera Pomponii Flacci in vincla datur: Romam perducitur. Germanicus Ægyptum lustrat; reversus, inimicitias cum Pisone exercet, et denuntiat; sed paulo post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ exstinguitur. Veneni a Pisone dati suspicio erat; qui conatus armis Syriam repetere, a Sentio aliisque Germanici amicis impeditur. Honores multi Germanico mortuo Romæ decreti. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. Virgo Vestalis capta. Ar-

minius in Germania dolo cæsus. Hæc gesta annis quatuor,

Coss. T. Statilio Sisenna Tauro, et L. Scribonio Libone. C. Cæcilio Rufo, et L. Pomponio Flacco. Tiberio cæsare aug. iii, et Germanico cæsare ii. M. Junio Silano, et C. Norbano Flacco.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS.

I. SISENNA Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna provinciæque Romanæ, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat: haud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffisus.

II. POST finem Phraatis et sequentium regum, ob internas cædes, venere in Urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetustissimum liberorum ejus, accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus. Et accepere barbari lætan-

tes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, « degeneravisse Parthos : petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum : jam inter provincias Romanas solium Arsacidarum haberi, darique. Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium; si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet? » Accendebat dedignantes et ipse, diversus a majorum institutis : raro venatu, segni equorum cura : quoties per urbes incederet, lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. Irridebantur et Græci comites, ac vilissima utensilium anulo clausa : sed promti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia ; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

III. Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur ; primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum et Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum, specie amicitiæ illectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propin-

quorum, datus a Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam sociatis, more externo, in matrimonium regnumque. Dein jussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra dejectus.

IV. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem, origine Medum, ob insignem corporis formam, et præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumto, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique, et magis sine domino, quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat: rector Syriæ, Creticus Silanus, excitum custodia circumdat, manente luxu et regio nomine. Quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

V. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret; novisque provinciis impositum, dolo simul et casibus objectaret. At ille, quanto

acriora in eum studia militum, et aversa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare prœliorum vias, et quæ sibi tertium jam annum belligeranti sæva vel prospera evenissent. « Fundi Germanos acie, et justis locis : juvari silvis, paludibus, brevi æstate, et præmatura hieme : suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum, damno armorum affici : fessas Gallias ministrandis equis : longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. At, si mare intretur, promtam ipsis possessionem, et hostibus ignotam : simul bellum maturius incipi, legionesque et commeatus pariter vehi : integrum equitem, equosque, per ora et alveos fluminum, media in Germania fore. »

VI. Igitur huc intendit ; missis ad census Galliarum, P. Vitellio et Cantio : Silius, et Anteius, et Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque : aliæ breves, angusta puppi proraque, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent : quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent ; plures adpositis utrinque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent : multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis,

aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum, in quam convenirent, prædicta, ob faciles appulsus, accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens, verso cognomento, *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat *Mosa* flumine, ejusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

VII. Sed Cæsar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu irruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito, castellum Luppiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, et Arpi, principis Cattorum, conjugem filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen, nuper Varianis legionibus structum, et veterem aram Druso sitam disjecerant: restituit aram, honorique patris princeps

ipse cum legionibus decucurrit: tumulum iterare haud visum; et cuncta inter castellum Alisonem, ac Rhenum, novis limitibus aggeribusque permunita.

VIII. Jamque classis advenerat, cum, præmisso commeatu, et distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui *Drusianæ* nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, « ut se, eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret; » lacus inde, et Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur. Classis Amisiæ relicta, lævo amne; erratumque in eo, quod non subvexit, transposuit militem, dexteras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum adcrescente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, et quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius cum equite et armatura levi, igne et cædibus perfidiam ultus est.

IX. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. Ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque, « an Cæsar venisset? »

postquam adesse responsum est, « ut liceret cum fratre conloqui, » oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavius, insignis fide, et amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. Tum permissum; progressusque salutatur ab Arminio: qui, amotis stipatoribus, « ut sagittarii, nostra pro ripa dispositi, abscederent, » postulat; et postquam digressi, « unde ea deformitas oris? » interrogat fratrem. Illo locum et prœlium referente: « quodnam præmium recepisset? » exquirit. Flavius « aucta stipendia, torquem, et coronam, aliaque militaria dona » memorat; irridente Arminio vilia servitii pretia.

X. Exin diversi ordiuntur: hic « magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, et victis graves pœnas: in deditionem venienti paratam clementiam: neque conjugem et filium ejus hostiliter haberi: » ille « fas patriæ, libertatem avitam, penetrales Germaniæ Deos, matrem precum sociam, ne propinquorum et affinium, denique gentis suæ desertor et proditor, quam Imperator esse mallet. » Paulatim inde ad jurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, « armaque et equum » poscentem Flavium attinuisset.

Cernebatur contra minitabundus Arminius, prœliumque denuntians. Nam pleraque Latino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

XI. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. Præfuere Stertinius, et e numero primipilarium Æmilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. Qua celerrimus amnis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitiem saltibus circumjectam traxere: dein coorti et undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos, ut ingruentes catervas globo frangerent, atque ipse in densissimos irrumpens, congestis telis, et suffosso equo, labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua, aut equites, cum Stertinio Æmilioque subvenientes, periculo exemere.

XII. Cæsar, transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, « delectum ab Arminio locum pugnæ: convenisse et alias nationes in silvam Herculi

sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. » Habita indici fides, et cernebantur ignes : suggressique propius speculatores, « audiri fremitum equorum, immensique et inconditi agminis murmur, » attulere. Igitur, propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat : « Tribunos et Centuriones læta sæpius, quam comperta, nuntiare : libertorum servilia ingenia : amicis inesse adulationem : si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere. Penitus noscendas mentes, cum secreti et incustoditi, inter militares cibos, spem aut metum proferrent. »

XIII. Nocte cœpta, egressus augurali, per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque fama sui : cum hic « nobilitatem ducis, decorem alius; plurimi patientiam, comitatem, per seria, per jocos eundem animum, laudibus ferrent, reddendamque gratiam in acie, » faterentur : simul, « perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriæ mactandos. » Inter quæ unus hostium, Latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, « conjuges et agros, et stipendii in dies,

donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, » Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras : « veniret dies, daretur pugna : sumturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges : accipere omen, et matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. » Tertia ferme vigilia assultatum est castris, sine conjectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes, et nihil remissum sensere.

XIV. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit : viditque se operatum, et, sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, et, quæ sapientia prævisa, aptaque imminenti pugnæ, disserit : « Non campos modo militi Romano ad prœlium bonos, sed, si ratio adsit, silvas et saltus. Nec enim immensa barbarorum scuta, enormes hastas, inter truncos arborum, et enata humo virgulta, perinde haberi, quam pila, et gladios, et hærentia corpori tegmina. Densarent ictus, ora mucronibus quærerent : non loricam Germano, non galeam ; ne scuta quidem ferro nervove firmata ; sed viminum textus, sed tenues et fucatas colore tabulas : primam utcunque aciem hastatam ; ceteris præusta,

aut brevia tela : jam corpus, ut visu torvum, et ad brevem impetum validum; sic nulla vulnerum patientia : sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere : pavidos adversis, inter secunda, non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari : propiorem jam Albim, quam Rhenum : neque bellum ultra : modo se, patris patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. »

XV. Orationem ducis secutus militum ardor : signumque pugnæ datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari : « Hos esse Romanos, Variani exercitus fugacissimos, qui, ne bellum tolerarent, seditionem induerint : quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus et procellis fractos artus, infensis rursum hostibus, adversis Diis, objiciant, nulla boni spe : classem quippe, et avia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret : sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. Meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, superbiæ : aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium ? »

XVI. Sic accensos, et prœlium poscentes, in

campum, cui *Idistaviso* nomen, deducunt. Is medius inter Visurgim et colles, ut ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. Pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, et pura humo inter arborum truncos. Campum et prima silvarum barbara acies tenuit : soli Cherusci juga insedere, ut prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit : auxiliares Galli, Germanique in fronte : post quos pedites sagittarii : dein quatuor legiones, et, cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite Cæsar : exin totidem aliæ legiones, et levis armatura, cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret.

XVII. Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ, petere silvas et intrare visæ, Imperatorem advertere. Exclamat, « Irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina. » Simul pedestris acies infertur, et præmissus eques, postremos ac latera impulit : mirumque dictu, duo hos-

tium agmina, diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis adstiterant, in silvam ruebant. Medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumque, et Gallicæ cohortes signa objecissent. Nisu tamen corporis, et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. Quidam, « agnitum a Chaucis, inter auxilia Romana agentibus, emissumque, » tradiderunt. Virtus, seu fraus eadem, Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. Et plerosque, tranare Visurgim conantes, injecta tela, aut vis fluminis, postremo moles ruentium, et incidentes ripæ, operuere. Quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis, per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores afflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit.

XVIII. Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevere; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles, in loco prœlii, Tiberium *Imperatorem* salutavit, struxitque aggerem, et in modum tropæo-

rum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit.

XIX. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species, dolore et ira adfecit. Qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, juventus, senes, agmen Romanum repente incursant, turbant. Postremo deligunt locum, flumine et silvis clausum, arta intus planitie et humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. Hic pedes adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

XX. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, promta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque: peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur. Quod arduum, sibi; cetera legatis permisit. Quibus plana evenerant, facile irrupere: quîs impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pug-

nam, remotisque paulum legionibus, funditores libratoresque excutere tela, et proturbare hostem jubet. Missæ e tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas: collato illic gradu certatum. Hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

XXI. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ et armorum superabantur; cum ingens multitudo, artis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque assultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prœlium: contra miles, cui scutum pectori adpressum, et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: impromto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis, quam virtus, deserebat: et Germanicus, quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque, « insisterent cædibus: nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore. » Jamque se-

ro diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt: equites ambigue certavere.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. De se nihil addidit, metu invidiæ, an ratus, conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ui deditionem properavissent: atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

XXIII. Sed, æstate jam adulta, legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ: plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cœlum, et mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini septemtrionis horri-

dior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut insulas, saxis abruptis, vel per occulta vada infestas. Quibus paulum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus, eodemque, quo ventus, ferebat; non adhærere ancoris, non exhaurire irrumpentes undas poterant: equi, jumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera, et fluctu superurgente.

XXIV. Quanto violentior cetero mari Oceanus, et truculentia cœli præstat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum, ac sine terris, mare. Pars navium haustæ sunt; plures apud insulas longius sitas ejectæ: milesque, nullo illic hominum cultu, fame absumtus, nisi quos corpora equorum, eodem elisa, toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram appulit: quem per omnes illos dies noctesque, apud scopulos et prominentes oras, cum « se tanti exitii reum » clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, et secundante vento, claudæ naves raro remigio, aut intentis vestibus, et quædam a validioribus tractæ, revertere: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. Collecti ea cura ple-

rique : multos Angrivarii, nuper in fidem accepti, redemtos ab interioribus reddidere : quidam in Britanniam rapti, et remissi a regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, « miracula narrabant, vim turbinum, et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et belluarum formas : » visa, sive ex metu credita.

XXV. Sed fama classis amissæ, ut Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat : ipse majoribus copiis Marsos irrumpit : quorum dux Malovendus, nuper in deditionem acceptus, « propinquo luco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio servari, » indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem a fronte eliceret; alii, qui, terga circumgressi, recluderent humum : et utrisque adfuit fortuna. Eo promtior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem, aut, sicubi restiterat, statim pulsum, nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe « invictos, et nullis casibus superabiles Romanos » prædicabant, « qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem vir-

tute, pari ferocia, et veluti aucti numero irrupissent. »

XXVI. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. Addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, et, si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, « rediret ad decretum triumphum: satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi et magna prœlia: eorum quoque meminisset, quæ venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et sæva damna intulissent. Se novies a divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio, quam vi perfecisse: sic Sugambros in deditionem acceptos: sic Suevos regemque Maroboduum pace obstrictum: posse et Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. » Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus aggreditur, alterum Consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret. Simul annectebat, « si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris

gloriæ, qui, nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias assequi *nomen imperatorium*, et deportare lauream posset. » Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret.

XXVII. Sub idem tempus, e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur, moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem, curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos rempublicam exedere. Firmius Catus, Senator, ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum, et facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum « proavum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjux fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum » ostentat: hortaturque ad luxum et æs alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciis illigaret.

XXVIII. Ut satis testium, et, qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad Principem postulat, demonstrato crimine et reo per Flaccum Vescularium, Equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit: « posse enim, eodem Flacco in-

ternuntio, sermones commeare. » Atque interim Libonem ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat), cunctaque ejus dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat : donec Junius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit Consules, Senatus cognitionem poscit : et vocantur Patres, addito, « consultandum super re magna et atroci. »

XXIX. Libo interim, veste mutata, cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere; abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eadem formidine. Die Senatus, metu et ægritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innixusque fratri, et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. Mox libellos et auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant, præter Trionem et Catum accusatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius, certa-

bantque, cui jus perorandi in reum daretur: donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos, vecordes adeo, ut consultaverit Libo, « an habiturus foret opes, quîs viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. » Inerant et alia hujuscemodi, stolida, vana : si mollius acciperes, miseranda. Uni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum aut Senatorum, additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere Senatusconsulto quæstio in caput domini prohibebatur, callidus et novi juris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico, jubet: scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo Senatusconsulto, quæreretur. Ob quæ posterum diem reus petivit; domumque digressus, extremas preces P. Quirino, propinquo suo, ad principem mandavit.

XXXI. Responsum est, « ut Senatum rogaret. » Cingebatur interim milite domus, strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut adspici possent: cum Libo, ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium: at-

que illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus appositum mensa lumen, feralibus jam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum collabentis adcurrere liberti; et, cæde visa, miles abstitit. Accusatio tamen apud patres asseveratione eadem peracta, juravitque Tiberius, « petiturum se vitam, quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset. »

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur: et præturæ extra ordinem datæ his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messallinus, « ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur, » censuit. Cn. Lentulus, « ne quis Scribonius cognomentum Drusi assumeret: supplicationum dies » Pomponii Flacci sententia constituti. « Dona Jovi, Marti, Concordiæ, utque Iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, » L. P. et Gallus Asinius, et Papius Mutilus, et L. Apronius decrevere: quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in republica malum. Facta et de Mathematicis Magisque Italia pellendis Senatusconsulta: quorum e numero L. Pituanius saxo dejectus est: in P. Marcium Consules, extra portam Exquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco advertere.

XXXIII. Proximo Senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio, consulari, Octavio Frontone, prætura functo: decretumque, « ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent: ne vestis serica viros fœdaret. » Excessit Fronto, ac postulavit « modum argento, supellectili, familiæ. » Erat quippe adhuc frequens Senatoribus, si quid e republica crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit: « Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed e vetustissimis moribus. Aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rempublicam referri: qua tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiæ venerit, gliscere singulos: neque in familia et argento, quæque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. Distinctos senatus et equitum census, non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, ita aliis, quæ ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur. Nisi forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula subeunda; delinimentis curarum et periculorum carendum esse. » Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum, et similitudo audientium dedit. Adjecerat et Tiberius,

« non id tempus censuræ : nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem. »

XXXIV. Inter quæ L. Piso « ambitum fori, corrupta judicia, sævitiam oratorum, accusationes minitantium, increpans, abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure, » testabatur : simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in jus Urgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. Nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris, spreto Pisone, vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta, « se violari et imminui, » quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut, « se iturum ad Prætoris tribunal, adfuturum Urgulaniæ, » diceret, processit palatio, procul sequi jussis militibus. Spectabatur, occursante populo, compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens : donec, propinquis Pisonem frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, juberet. Isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius, et Cæsar majore fama fuit. Ceterum Urgulaniæ potentia adeo

nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quæ apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est Prætor, qui domi interrogaret; cum, virgines Vestales in foro et judicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, « quamquam abfuturum se dixerat Cæsar, ob id magis agendas censebat, et, absente principe, senatum et equites posse sua munia sustinere, decorum Reipublicæ fore. » Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, « nihil satis illustre, aut ex dignitate populi Romani, nisi coram et sub oculis Cæsaris: eoque conventum Italiæ et ei ædfluentes provincias, præsentiæ ejus servanda » dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis utrinque contentionibus acta: sed res dilatæ.

XXXVI. Et certamen Gallo adversus Cæsarem exortum est. Nam censuit, « in quinquennium magistratuum comitia habenda: utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, jam tum Prætores destinarentur: Princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret. » Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, et ar-

cana imperii tentari. Tiberius tamen, quasi augeretur potestas ejus, disseruit : « Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre. Vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur : quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium projiciantur! unde prospici posse, quæ cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione : quid? si honorem per quinquennium agitent? quinquiplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua spatia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint. »

XXXVII. Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit. Censusque quorundam senatorum juvit : quo magis mirum fuit, quod preces M. Hor tali, nobilis juvenis, in paupertate manifesta, su perbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, illectus a divo Augusto liberalitate decies sestertii, ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur, quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, cum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum cœpit : « Patres conscripti, hos, quo-

« rum numerum et pueritiam videtis, non sponte « sustuli, sed quia Princeps monebat: simul majo« res mei meruerant, ut posteros haberent. Nam « ego, qui non pecuniam, non studia populi, ne« que eloquentiam, gentile domus nostræ bonum, « varietate temporum accipere vel parare potuis« sem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi « pudori, nec cuiquam oneri forent. Jussus ab Im« peratore, uxorem duxi. En stirps et progenies tot « Consulum, tot Dictatorum! nec ad invidiam is« ta, sed conciliandæ misericordiæ, refero. Adse« quentur, florente te, Cæsar, quos dederis, hono« res: interim Q. Hortensii pronepotes, divi Au« gusti alumnos, ab inopia defende. »

XXXVIII. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promtius adversaretur, his ferme verbis usus: « Si quantum pauperum est, venire huc, « et liberis suis petere pecunias cœperint; singuli « nunquam exsatiabuntur, respublica deficiet. Nec « sane ideo a majoribus concessum est, egredi ali« quando relationem, et, quod in commune con« ducat, loco sententiæ proferre, ut privata nego« tia, res familiares nostras hic augeamus, cum in« vidia Senatus et Principum, sive indulserint « largitionem, sive abnuerint. Non enim preces

« sunt istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem « et improvisa, cum aliis de rebus convenerint Pa- « tres, consurgere, et numero atque ætate liberûm « suorum urgere modestiam senatus, eandem vim « in me transmittere, ac velut perfringere ærarium : « quod si ambitione exhauserimus, per scelera sup- « plendum erit. Dedit tibi, Hortale, divus Augus- « tus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege, « ut semper daretur. Languescet alioqui industria, « intendetur. socordia, si nullus ex se metus aut « spes; et securi omnes aliena subsidia exspecta- « bunt, sibi ignavi, nobis graves. » Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium, aut occultum murmur, excepere : sensitque Tiberius. Et cum paulum reticuisset, « Hortalo se respondisse ait : ceterum, si Patribus videretur, daturum liberis ejus ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. » Egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis, etiam inter angustias fortunæ, retinens. Neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

XXXIX. Eodem anno, mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque ci-

vilibus rempublicam perculisset. Postumi Agrippæ servus, nomine *Clemens*, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo concepit. Ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patrata cæde, ad majora et magis præcipitia conversus, furatur cineres, vectusque Cosam, Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. Nam ætate et forma haud dissimili in dominum erat. Tum, per idoneos et secreti ejus socios, crebrescit « vivere Agrippam, » occultis primum sermonibus, ut vetita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promtas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. Atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis; sed, quia veritas, visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam, aut præveniebat.

XL. Vulgabatur interim per Italiam, « servatum munere Deûm Agrippam: » credebatur Romæ: jamque Ostiam invectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum

servum suum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. Modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus, reputabat. Postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit, atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exsequuntur, ut jussum erat: dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum, clauso ore, in palatium traxere. Percontanti Tiberio, « Quomodo Agrippa factus esset? » respondisse fertur, « Quomodo tu Cæsar. » Ut ederet socios, subigi non potuit; nec Tiberius pœnam ejus palam ausus, in secreta palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri; et, quamquam multi e domo principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur, haud quæsitum.

XLI. Fine anni, arcus, propter ædem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; et ædes Fortis Fortunæ, Tiberim juxta, in hortis, quos Cæsar dictator populo Romano legaverat; sacrarium genti Juliæ, effigiesque divo Augusto apud Bovillas, dicantur.

C. Cæcilio, L. Pomponio Coss. Germanicus Cæsar A. D. VII Kalendas Junias triumphavit de Cheruscis, Cattisque, et Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. Augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus; sed suberat occulta formido reputantibus, « haud prosperum in Druso, patre ejus, favorem vulgi: avunculum ejusdem, Marcellum, flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum: breves et infaustos populi Romani amores. »

XLII. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam consulatui ejus destinavit. Nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem, specie honoris, statuit, struxitque causas, aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum, Rhodi agentem, nullo officio coluisset. Nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia, florente C. Cæsare, missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut, versa Cæsarum sobole, imperium

adeptus est, elicit Archelaum matris literis, quæ, non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. Ille ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in Urbem properat: exceptusque immiti a Principe, et mox accusatus in senatu, non ob crimina, quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus æqua, nedum infima, insolita sunt, finem vitæ, sponte an fato, implevit. Regnum in provinciam redactum est, « fructibusque ejus levari posse centesimæ vectigal » professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus, Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum, regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: et provinciæ, Syria atque Judæa, fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant.

XLIII. Igitur hæc, et de Armenia, quæ supra memoravi, apud patres disseruit: « nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi: nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. » Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur, majusque imperium, quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demo-

verat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum ejus, pacta erat; præfeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum, et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui, civili bello, resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem juvit: mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur, delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed, præter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinæ nobilitate et opibus accendebatur. Vix Tiberio concedere: liberos ejus, ut multum infra, despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas. Credidere quidam, data et a Tiberio occulta mandata: et Plancinam haud dubie Augusta monuit, muliebri æmulatione Agrippinam insectandi: divisa namque et discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium, et sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat; et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. Contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum

imagines videbatur. Et conjux Germanici, Agrippina, fœcunditate ac fama Liviam, uxorem Drusi, præcellebat; sed fratres egregie concordes, et proximorum certaminibus inconcussi.

XLIV. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem, urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes. Nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, et tum æmulatione gloriæ arma in se verterant. Vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares; Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat.

XLV. Igitur non modo Cherusci, sociique eorum, vetus Arminii miles, sumsere bellum: sed e regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. Quibus additis, præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset; non aliam ob causam, quam quia fratris filio, juveni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrinque spe, nec, ut olim apud Germanos,

vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe, longa adversum nos militia, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta Imperatorum accipere. At tunc Arminius, equo collustrans cuncta, ut quosque advectus erat, « Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum, » ostentabat: « contra fugacem Maroboduum appellans, prœliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum, ac mox per dona et legationes petivisse fœdus; proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quinctilium interfecerint. Meminissent modo tot prœliorum; quorum eventu, et ad postremum ejectis Romanis, satis probatum, penes utros summa belli fuerit. »

XLVI. Neque Maroboduus jactantia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, « Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prospere ceciderint, » testabatur: « vecordem Arminium, et rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas legiones, et ducem fraudis ignarum, perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ, et ignominia sua; cum conjux, cum filius ejus, ser-

vitium adhuc tolerent. At se, duodecim legionibus petitum, duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse: mox conditionibus æquis discessum: neque pœnitere, quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum, an pacem incruentam malint. » His vocibus instinctos exercitus propriæ quoque causæ stimulabant; cum a Cheruscis Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; et contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis utrinque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit: et transfugiis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium, oraturos auxilia. Responsum est, « non jure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope juvisset. » Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

XLVII. Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes collapsæ nocturno motu terræ: quo improvisior graviorque pestis fuit. Neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. « Sedisse immen-

sos montes : visa in arduo, quæ plana fuerint : effulsisse inter ruinam ignes, » memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit : nam centies sestertium pollicitus Cæsar, et, quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonidenses, quique Mosteni, aut Macedones Hyrcani, vocantur, et Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit, qui præsentia spectaret refoveretque. Delectus est M. Aletus e prætoriis, ne, consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, et ex eo impedimentum oriretur.

XLVIII. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haud minus grata liberalitate, quod bona Æmiliæ Musæ, locupletis intestatæ, petita in fiscum, Æmilio Lepido, cujus e domo videbatur, et Patulei divitis Equitis Romani hereditatem (quamquam ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus, neque suspectis, tabulis scriptum compererat; « nobilitatem utriusque pecunia juvandam, » præfatus. Neque hereditatem cujusquam adiit, nisi cum amicitia meruis-

set. Ignotos, et aliis infensos, eoque Principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos, et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est.

XLIX. Iisdem temporibus Deûm ædes, vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augusto, dedicavit. Libero Liberæque et Cereri, juxta Circum maximum, quam A. Postumius Dictator voverat: eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio et Marco Publiciis, Ædilibus, constitutam: et Jano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque navalem de Pœnis meruit. Spei ædes a Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello.

L. Adolescebat interea lex majestatis; et Apuleiam Variliam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus divum Augustum ac Tiberium et matrem ejus illusisset, Cæsarique connexa, adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. « De adulterio satis caveri lege Julia, visum: majestatis crimen distingui, Cæsar postulavit; damnarique,

si qua de Augusto irreligiose dixisset: in se jacta nolle ad cognitionem vocari. » Interrogatus a consule, « quid de his censeret, quæ de matre ejus locuta secus argueretur, » reticuit: dein, proximo senatus die, illius quoquo nomine oravit, « ne cui verba, in eam quoque modo habita, crimini forent. » Liberavitque Apuleiam lege majestatis: adulterii graviorem pœnam deprecatus, « ut, exemplo majorum, propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur, » suasit. Adultero, Manlio, Italia atque Africa interdictum est.

LI. De Prætore, in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam, propinquum Germanici, fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. Lætabatur Tiberius, cum inter filios ejus et leges Senatus disceptaret. Victa est sine dubio lex; sed neque statim, et paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur.

LII. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. Is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad prædam et

raptus congregare : dein, more militiæ, per vexilla et turmas componere : postremo non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens, et solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit : dux et his Mazippa. Divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, et Romanum in modum armatos, castris attineret, disciplina et imperiis suesceret : Mazippa levi cum copia incendia et cædes et terrorem circumferret. Compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, Proconsul Africæ, legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit : modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares : sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. Spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duæque alæ in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. Fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ : nam post illum reciperatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias Imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur. Eo pronior Tiberius res gestas apud senatum celebravit : et decrevere

Patres triumphalia insignia: quod Camillo, ob modestiam vitæ, impune fuit.

LIII. SEQUENS annus Tiberium tertio, Germanicum iterum, Consules habuit: sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso, in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpessus. Igitur paucos dies insumsit reficiendæ classi: simul sinus, Actiaca victoria inclitos, et sacratas ab Augusto manubias, castraque Antonii, cum recordatione majorum suorum, adiit; namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ et vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.

LIV. PETITA inde Eubœa, tramisit Lesbum: ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit. Tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, et fama celebratos, noscendi; pariterque provincias, internis certaminibus aut magistratuum injuriis fessas, refovebat;

atque illum, in regressu sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur alio quæque ibi varietate fortunæ et nostri origine veneranda, relegit Asiam, adpellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis, et ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium et nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque literarum et carminum, edit responsa versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit: et ferebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, « maturum exitium » cecinisse.

LV. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, turbido incessu exterritam, oratione sæva increpat, oblique Germanicum perstringens, « quod, contra decus Romani nominis, non Athenienses, tot cladibus exstinctos, sed colluviem illam nationum, comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. » Etiam vetera objectabat, quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira, quia Theophilum quendam, Areo judicio falsi damnatum, precibus suis non concede-

rent. Exin navigatione celeri per Cycladas, et compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpessus, linquit Germanicum prævenitque; et postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipulariam juvando, cum veteres Centuriones, severos Tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis profectus est, ut, sermone vulgi, « parens legionum » haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod, « haud invito Imperatore ea fieri, » occultus rumor incedebat.

LVI. Nota hæc Germanico: sed præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea an-

tiquitus, hominum ingeniis et situ terrarum, quo nostris provinciis late prætenta penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interjecti, et sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio, et in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis, regis Pontici, filium, quod is, prima ab infantia, instituta et cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, et quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti ejus imposuit: ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere: et quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Servæus præponitur, tum primum ad jus Prætoris translatis.

LVII. Cunctaque socialia prospere composita non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis; qui jussus partem legionum ipse, aut per filium, in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrri demum, apud hiberna decumæ legionis, convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Ger-

manicus, ne minari crederetur: et erat, ut retuli, clementior: sed amici, accendendis offensionibus callidi, intendere vera, aggerere falsa, ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. Postremo, paucis familiarium adhibitis, sermo cœptus a Cæsare, qualem ira et dissimulatio gignit: responsum a Pisone precibus contumacibus, discesserantque opertis odiis: postque rarus in tribunali Cæsaris Piso, et, si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus. Vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari et Agrippinæ, leves Pisoni et ceteris offerrentur: « Principis Romani, non Parthi regis filio, eas epulas dari: » abjecitque simul coronam, et multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miserat « amicitiam ac fœdus memoraturos, et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. » Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis et cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vo-

nones Pompeiopolim, Ciliciæ maritimam urbem, amotus est: datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

LIX. M. Silano, L. Norbano Coss. Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis: sed cura provinciæ prætendebatur: levavitque, apertis horreis, pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus intectis, et pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod, contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut Equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus, insedisset.

LX. Sed Germanicus, nondum comperto, profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum

illic rectorem navis Canopum; qua tempestate Menelaus, Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam dejectus est. Inde proximum amnis os, dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se, et antiquissimum perhibent, eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum ejus adscitos: mox visit veterum Thebarum magna vestigia. Et manebant structis molibus literæ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat, « habitasse quondam septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Æthiopia, Medisque et Persis, et Bactriano, ac Scythia potitum; quasque terras Syri Armeniique, et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare, imperio tenuisse. » Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur, atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quæquè natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum, aut potentia Romana jubentur.

LXI. Ceterum Germanicus aliis quoquè miraculis intendit animum. Quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem

sonum reddens: disjectasque inter et vix pervias arenas, instar montium eductæ Pyramides, certamine et opibus regum: lacusque, effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiæ, et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit.

LXII. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsivit, illiciens Germanos ad discordias, utque fracto jam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, et tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, irrumpit regiam, castellumque juxta situm. Veteres illic Suevorum prædæ, et nostris e provinciis lixæ ac negotiatores reperti; quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

LXIII. Maroboduo, undique deserto, non aliud subsidium, quam misericordia Cæsaris, fuit. Transgressus Danubium, qua Noricam provinciam præ-

fluit, scripsit Tiberio, non ut profugus, aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. « Nam multis nationibus, clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. » Responsum a Cæsare, « tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret : sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide, qua venisset. » Ceterum apud senatum disseruit, « non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. » Exstat oratio, qua « magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium, et quam propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia » extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum, ostentabatur : sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque, multum imminuta claritate, ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. Pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, et Vibilio duce : receptusque, Forum Julium, Narbonensis Galliæ coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum et Cusum, locantur, dato rege Vannio, gentis Quadorum.

LXIV. Simul nuntiato, « regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum, decrevere Patres, ut Germanicus atque Drusus ovantes Urbem introirent. » Structi et arcus circum latera templi Martis Ultoris, cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoque, Thraciæ regem, astu aggreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi, fratri ejus, partem filio Cotyi permisit. In ea divisione arva, et urbes, et vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, annexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amœnum; huic atrox, avidum, et societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, et resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. Enimvero, audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello.

LXV. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur. Deligit Centurionem, qui nuntiaret regibus, « ne armis disceptarent: » statimque a Cotye dimissa sunt, quæ parave-

rat, auxilia. Rhescuporis, ficta modestia, postulat, « eundem in locum coiretur : posse de controversiis colloquio transigi. » Nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus; cum alter facilitate, alter fraude, cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, fœderi, convivium adjicit : tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinoléntiam incautum Cotyn, et, postquam dolum intellexerat, « sacra regni, ejusdem familiæ Deos, et hospitales mensas » obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, scripsit ad Tiberium, « structas sibi insidias, præventum insidiatorem : » simul bellum adversus Basternas, Scythasque prætendens, novis peditum et equitum copiis sese firmabat.

LXVI. Molliter rescriptum, « si fraus abesset, posse eum innocentiæ fidere : ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita causa, jus et injuriam discreturos : proinde, tradito Cotye, veniret, transferretque invidiam criminis. » Eas literas Latinius Pandus, Proprætor Mœsiæ, cum militibus, quîs Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum et iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse : « occidi Cotyn jubet, mortemque sponte sumtam » ementitur. Nec tamen

Cæsar placitas semel artes mutavit; sed, defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis, et arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit.

LXVII. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum, et scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia romana intraret: circumdata hinc regi, specie honoris, valida manus: tribunique et centuriones, monendo, suadendo, et quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis, Trebellienus Rufus, prætura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo, quo majores Marcum Lepidum, Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic, fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.

LXVIII. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochos-

que, et consanguineum sibi regem Scytharum, conatus est. Specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant, audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, a Vibio Frontone, præfecto equitum, vincitur. Mox Remmius evocatus, priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram, gladio eum transigit: unde major fides, conscientia sceleris et metu indicii, mortem Vononi illatam.

LXIX. At Germanicus, Ægypto remeans, cuncta, quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit. Hinc graves in Pisonem contumeliæ; nec minus acerba, quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Syria statuit: mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem adparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursum Germanico acciderat. Sævam vim morbi augebat persuasio veneni, a Pisone accepti: et reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina et devotiones; et nomen Germanici plumbeis tabulis in-

sculptum, semusti cineres, ac tabo obliti, aliaque maleficia, quîs creditur animas numinibus infernis sacrari. Simul missi a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes.

LXX. Ea Germanico haud minùs ira, quàm per metum accepta : « si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret; quid deinde miserrimæ conjugi; quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia : festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat : sed non usque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura. » Componit epistolas, « quîs amicitiam ei renuntiabat. » Addunt plerique, jussum « provincia decedere. » Nec Piso moratus ultra, naves solvit : moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset.

LXXI. Cæsar, paulisper ad spem erectus, dein, fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum alloquitur : « Si fato concederem, « justus mihi dolor, etiam adversus Deos, esset, « quod me parentibus, liberis, patriæ, intra juven« tam, præmaturo exitu raperent. Nunc, scelere « Pisonis et Plancinæ interceptus, ultimas preces pec« toribus vestris relinquo : referatis patri ac fratri,

« quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis « circumventus, miserrimam vitam pessima morte « finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus « sanguis, etiam quos invidia erga viventem move- « bat, illacrymabunt, quondam florentem, et tot « bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. « Erit vobis locus querendi apud senatum, invo- « candi leges. Non hoc præcipuum amicorum mu- « nus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed, « quæ voluerit, meminisse, quæ mandaverit, ex- « sequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti: vindi- « cabitis vos, si me potius, quam fortunam meam « fovebatis. Ostendite populo romano divi Augusti « neptem, eandemque conjugem meam: numerate « sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: « fingentibusque scelesta mandata aut non credent « homines, aut non ignoscent. » Juravere amici, dextram morientis contingentes, « spiritum ante, quam ultionem, amissuros. »

LXXII. Tum, ad uxorem versus, « per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum; neu regressa in urbem æmulatione potentiæ validiores irritaret. » Hæc palam, et alia secreto; per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Ne-

que multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciæ et circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque : tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes : visuque et auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam et arrogantiam effugerat.

LXXIII. Funus sine imaginibus et pompa, per laudes, et memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant, qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. « Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes, occidisse : sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse : neque minus prœliatorem, etiamsi temeritas abfuerit, præpeditusque sit, perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. Quod si solus arbiter rerum, si jure et nomine regio fuisset, tanto promtius assecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset. » Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur, prætuleritne veneficii

signa, parum constituit. Nam, ut quis misericordia in Germanicum, et præsumta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

LXXIV. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, « quisnam Syriæ præficeretur: » et ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quæsitum; dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia, et Plancinæ percaram, nomine Martinam, in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem, tanquam adversus receptos jam reos, instruebant.

LXXV. At Agrippina, quamquam defessa luctu, et corpore ægro, omnium tamen, quæ ultionem morarentur, intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, et liberis; miserantibus cunctis, « quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantes gratantesque adspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, et infelici fœcunditate fortunæ toties obnoxia. » Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, « excessisse Germanicum. » Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa; neque ipse gaudium mode-

rans, et magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum læto cultu mutavit.

LXXVI. Adfluebant Centuriones, monebantque, « promta illi legionum studia : repeteret provinciam, non jure ablatam, et vacuam. » Igitur, « quid agendum, » consultanti, M. Piso, filius, « properandum in urbem, » censebat : « nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas, aut inania famæ pertimescenda : discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna ; et ademtione provinciæ satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi : nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, et penitus infixus in Cæsares amor prævaleret. »

LXXVII. Contra Domitius Celer, ex intima ejus amicitia, disseruit : « Utendum eventu. Pisonem, non Sentium, Syriæ præpositum : huic fasces et jus prætoris, huic legiones datas : si quid hostile ingruat, quam justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, et propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant : plerumque innocentes recenti invidiæ impares. At, si teneat exercitum, augeat vires, multa, quæ provideri non possint, fortuito in me-

lius casura. An festinamus, cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris favor, sed in occulto: et periisse Germanicum nulli jactantius mærent, quam qui maxime lætantur. »

LXXVIII. Haud magna mole Piso, promtus ferocibus, in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, incusat « Germanicum luxus et superbiæ; seque pulsum, ut locus rebus novis pateficret, curam exercitus, eadem fide, qua tenuerit, repetivisse. » Simul Domitium, impositum triremi, « vitare litorum oram, præterque insulas, lato mari pergere in Syriam, » jubet. Concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas: trajectisque in continentem navibus, vexillum tironum in Syriam euntium intercipit. Regulis Cilicum, « ut se auxiliis juvarent, » scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

LXXIX. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrinque infensi, arma primo expediere: dein, mutua formidine, non ultra jurgium proces-

sum est : Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, « Romam ad dicendam causam veniret. » Ille eludens respondit, « adfuturum, ubi prætor, qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset. » Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriæ, adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per literas aperit, monetque, « ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet : » quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit ; « magnitudinem imperatoris » identidem ingerens, et « rempublicam armis peti : » ducitque validam manum, et prœlio paratam.

LXXX. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima e præsentibus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus, et tirone nuper intercepto, suisque et Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum, quæ reguli miserant, in numeros legionis composuerat. « Cæsarisque se legatum, testabatur, provincia, quam is dedisset, arceri, non a legionibus, (earum quippe accitu venire) sed a Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente : consisterent in acie, non pugnatu-

ris militibus, ubi Pisonem, ab ipsis *parentem* quondam adpellatum, si jure ageretur, potiorem, si armis, non invalidum, vidissent. » Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi : hinc militum, inde locorum asperitas; sed non animus, non spes, ne tela quidem, nisi agrestia, ad subitum usum properata : ut venere in manus, non ultra dubitatum; quam dum romanæ cohortes in æquum eniterentur : vertunt terga Cilices, seque castello claudunt.

LXXXI. Interim Piso classem, haud procul opperientem, adpugnare frustra tentavit : regressusque, et pro muris, modo semet adflictando, modo singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem cœptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius « occanere cornua tubasque, et peti aggerem, erigi scalas jussit, ac promtissimum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa, et faces ingerere. » Tandem victa pertinacia, Piso oravit, « uti, traditis armis, maneret in castello, dum Cæsar, cui Syriam permitteret, consulitur. » Non receptæ conditiones : nec aliud, quam naves et tutum in urbem iter, concessum est.

LXXXII. At Romæ, postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur, dolor, ira: et erumpebant questus: « Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia populum romanum æquo jure complecti, reddita libertate, agitaverint. » Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, sumto justitio, desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem: et quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mærebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine ejus adtulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures, cumulata gaudio transferunt. Cursant per urbem, moliuntur templorum fores: juvit credulitatem nox, et promtior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit.

LXXXIII. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: « ut nomen ejus saliari carmine caneretur: sedes curules sacerdotum augustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur: ludos circenses eburna effigies præiret: neve quis flamen, aut augur, in locum Germanici, nisi gentis Juliæ, crearetur. » Arcus additi Romæ, et apud ripam Rheni, et in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac, « mortem ob rempublicam obiisse. » Sepulcrum Antiochiæ, ubi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarum, locorumve, in quîs colerentur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clypeus, auro et magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ, adseveravit Tiberius, « solitum paremque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna discerni: et satis illustre, si veteres inter scriptores haberetur. » Equester ordo « cuneum Germanici » appellavit, qui *Juniorum* dicebatur; instituitque, uti turmæ Idibus Juliis imaginem ejus sequerentur: pleraque manent: quædam statim omissa sunt, aut vetustas obliteravit.

LXXXIV. Ceterum, recenti adhuc mæstitia, soror Germanici, Livia, nupta Druso, duos virilis

sexus simul enixa est : quod, rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio principem adfecit, ut non temperaverit, quin jactaret apud patres, « nulli ante Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam. » Nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; tanquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

LXXXV. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita, cautumque, « ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques romanus fuisset. » Nam Vistilia, prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant : exactum et a Titidio Labeone, Vistiliæ marito, « cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset? » atque illo prætendente, « sexaginta dies ad consultandum datos, necdum præterisse, » satis visum, de Vistilia statuere : eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum et de sacris ægyptiis judaicisque pellendis : factumque patrum consultum, « ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea ætas,

in insulam Sardiniam veherentur, » coercendis illic latrociniis; et, si ob gravitatem cœli interissent, vile damnum: « ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. »

LXXXVI. Post quæ retulit Cæsar, « capiendam virginem in locum Occiæ, » quæ septem et quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præsederat: egitque grates Fonteio Agrippæ et Domitio Pollioni, « quod, offerendo filias, de officio in rempublicam certarent. » Prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem conjugio manebat: nam Agrippa discidio domum imminuerat. Et Cæsar quamvis posthabitam, decies sestertii dote solatus est.

LXXXVII. « Sævitiam annonæ » incusante plebe, statuit frumento pretium, quod emtor penderet, « binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. » Neque tamen ob ea « parentis patriæ » delatum et antea vocabulum adsumsit, acerbeque increpuit eos, qui « divinas occupationes, » ipsumque *dominum* dixerant: unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

LXXXVIII. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum, Adgandestrii, principis

Cattorum, lectas in senatu literas, quibus « mortem Arminii » promittebat, « si patrandæ neci venenum mitteretur : » responsum esse, « non fraude, neque occultis, sed palam et armatum populum romanum hostes suos ulcisci. » Qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis, et pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit : petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit : liberator haud dubie Germaniæ, et qui non primordia populi romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit : prœliis ambiguus, bello non victus : septem et triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit : caniturque adhuc barbaras apud gentes : Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur; Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS.

10.

BREVIARIUM LIBRI III.

Agrippina cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit: eæ tumulo Augusti illatæ, et funus ductum. Drusus in Illyricum redit. Cn. Piso cum Romam redisset, veneni et majestatis postulatur. Dicta causa, cum omnia infensa et infesta experiretur, manus sibi affert. Tacfarinas bellum in Africa renovat: quod opprimitur a L. Apronio proconsule. Lepida Æmilia adulterii et veneni defertur, damnaturque. Papia Poppæa lex ad id tempus asperius exercita, mollitur a Tiberio, et nexus ejus exsolvuntur. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Junius Blæsus deligitur. Equites aliquot romani majestatis damnantur. Galliæ rebellant, ducibus Julio Sacroviro et Julio Floro. Infeliciter: quia a legionibus germanicis copiæ earum cæsæ, et ipsæ ad vetus jugum retractæ. C. Lutorius eques, majestatis damnatus, in carcere exanimatus est. Cura luxus coercendi cœpta, et omissa. Drusus tribuniciam potestatem accipit. Flamen dialis vetitus provinciam sortiri. Asyla Græcorum lustrata et repurgata. C. Silanus repetundarum et majestatis damnatus. Tacfarinatem Junius proturbat, et fratrem ejus capit. Juniæ illustris feminæ mors et funus. Hæc triennio gesta,

M. Valerio et C. Aurelio Coss. Tiberio Imp. iv, et Druso Nerone ii Coss. C. Sulpicio et D. Haterio Coss.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS.

I. Nihil intermissa navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, et nescia tolerandi. Interim, adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti, vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium; quod naviganti celerrimum fidissimumque appulsu erat. Atque, ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, mærentium turba, ac rogitantium inter se,

« silentione, an voce aliqua egredientem exciperent? » neque satis constabat, quid pro tempore foret : cum classis paulatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos : idem omnium gemitus : neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus : nisi quod comitatum Agrippinæ, longo mærore fessum, obvii et recentes in dolore anteibant.

II. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito, « ut magistratus Calabriæ, Apulique, et Campani, suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur. » Igitur tribunorum centurionumque humeris cineres portabantur : præcedebant incomta signa, versi fasces : atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solemnia, cremabant. Etiam quorum diversa oppida, tamen obvii, et victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est, cum Claudio fratre, liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius et C. Aurelius, (jam enim magistratum occœperant) et senatus, ac magna pars

populi viam complevere, disjecti, et, ut cuique libitum, flentes. Aberat quippe adulatio, gnaris omnibus, lætam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

III. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius majestate sua rati, si palam lamentarentur, an, ne, omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio, ullo insigni officio functam; cum super Agrippinam, et Drusum, et Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleravit. Facilius crediderim, Tiberio et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par mæror, et matris exemplo avia quoque et patruus adtineri viderentur.

IV. Dies, quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies: plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, « concidisse rempublicam, nihil spei reliquum, » clamitabant; promtius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium ma-

gis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum « decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen » adpellarent; versique ad cœlum ac Deos « integram illi subolem, ac superstitem iniquorum, » precarentur.

V. Fuere, qui « publici funeris pompam » requirerent, compararentque, quæ in Drusum, patrem Germanici, honora et magnifica Augustus fecisset. « Ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem a corpore, simul urbem intravisse: circumfusas lecto Claudiorum Liviorumque imagines: defletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta a majoribus reperta, aut quæ posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, et cuicunque nobili debitos honores, contigisse. Sane corpus, ob longinquitatem itinerum, externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset. Non fratrem, nisi unius diei via, non patruum, saltem porta tenus, obvium. Ubi illa veterum instituta? præpositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, et laudationes et lacrymas, vel doloris imitamenta? »

VI. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi

sermones, monuit edicto : « Multos illustrium Romanorum ob rempublicam obiisse : neminem tam flagranti desiderio celebratum. Idque et sibi et cunctis egregium, si modus adjiceretur : non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quæ modicis domibus aut civitatibus. Convenisse recenti dolori luctum, et ex mærore solatia : sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Julius, amissa unica filia, ut divus Augustus, ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quoties populus romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales : rempublicam æternam esse : proin repeterent solemnia ; » et, quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, « etiam voluptates resumerent. »

VII. Tum, exuto justitio, reditum ad munia; et Drusus illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendæ e Pisone ultionis, et crebro questu, « quod vagus interim, per amœna Asiæ atque Achaiæ, adroganti et subdola mora scelerum probationes subverteret. » Nam vulgatum erat, *missam*, ut dixi, « a Cn. Sentio famosam veneficiis Mar-

tinam, subita morte Brundisii exstinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumti exitii reperta. »

VIII. At Piso, præmisso in urbem filio, datisque mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit : quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius, quo integrum judicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, « si vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum, » respondit; « sed malle falsa et inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. » Hæc palam, et vitato omni secreto; neque dubitabantur præscripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis juventa, senilibus tum artibus uteretur.

IX. Piso, Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ e Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ, ducebatur : eaque res agitata rumoribus, « ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. » Ab Narnia, vitandæ suspicionis, an, quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Cæsarum adpulerat;

dieque, et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, et vultu alacres incessere. Fuit inter irritamenta invidiæ domus foro imminens, festa ornatu, conviviumque et epulæ, et celebritate loci nihil occultum.

X. POSTERA die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. Contra Vitellius, ac Veranius, ceterique, Germanicum comitati, tendebant, « nullas esse partes Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices et testes, mandata Germanici perlaturos. » Ille, dimissa ejus causæ delatione, « ut priorem vitam accusaret, » obtinuit : petitumque est a principe, « cognitionem exciperet : » quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens; contra, « Tiberium spernendis rumoribus validum, et conscientiæ matris innexum esse : veraque aut in deterius credita, judice ab uno facilius discerni : odium et invidiam apud multos valere. » Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur, paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, et hinc preces audit, integramque causam ad Senatum remittit.

XI. ATQUE interim Drusus, rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, « ob receptum Maroboduum, et res priore æstate gestas, ut ovans ini-

ret, » prolato honore, urbem intravit. Post quæ reo, « T. Arruntium, T. Vinicium, Asinium Gallum, Æserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos » petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, et L. Piso, et Livineius Regulus adfuere, adrecta omni civitate, « quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo: satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius. » Iis haud alias intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit.

XII. Die senatus Cæsar orationem habuit meditato temperamento: « Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adjutoremque Germanico datum a se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. Illic contumacia et certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus lætatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit, ejusdemque morte, et luctu meo lætatus est; odero, seponamque a domo mea, et privatas inimicitias non vi principis ulciscar: sin facinus, in cujuscunque mortalium nece vindicandum, detegitur; vos vero et liberos Germanici, et nos, parentes, justis solatiis adficite; simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus

Piso; quæsita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa hæc in majus vulgaverint accusatores: quorum ego nimiis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit, nudare corpus, et contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista, et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, semperque deflebo: sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari, aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit: vosque oro, ne, quia dolori meo causa connexa est, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, juvate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud senatum, quam apud judices, de morte ejus anquiritur: cetera pari modestia tractentur. Nemo Drusi lacrymas, nemo mæstitiam meam spectet; nec, si qua in nos adversa finguntur. »

XIII. Exin « biduum criminibus objiciendis » statuitur, « utque, sex dierum spatio interjecto, reus per triduum defenderetur. » Tum Fulcinius vetera

et inania orditur : « ambitiose avareque habitam Hispaniam : » quod neque convictum noxæ reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Servæus, et Veranius, et Vitellius, consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, objecere : « odio Germanici, et rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum, per licentiam et sociorum injurias, eo usque corrupisse, ut *parens legionum* a deterrimis adpellaretur : contra, in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici, sævisse : postremo, ipsum devotionibus et veneno peremisse : sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ : petitam armis rempublicam; utque reus agi posset, acie victum. »

XIV. Defensio in ceteris trepidavit : nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitiari poterat : solum veneni crimen visus est diluisse. Quod ne accusatores quidem satis firmabant, « in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus cibos, » arguentes. Quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum. Offerebatque familiam reus, et mi-

nistros in tormenta flagitabat. Sed judices per diversa implacabiles erant : Cæsar, ob bellum provinciæ illatum ; senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse : * *scripsissent* expostulantes : quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur : « non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset : » effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac devellebant, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, et a tribuno prætoriæ cohortis deductus est : vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur.

XV. Eadem Plancinæ invidia, major gratia : eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, « sociam se cujuscunque fortunæ, et, si ita ferret, comitem exitii » promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem cœpit : quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis, durat mentem, senatumque rursum ingreditur : redintegratamque accusationem ; infensas patrum voces, adversa et sæva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstina-

tum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. Relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque, et liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur: dein, multam post noctem, egressa cubiculo uxore, « operiri fores » jussit: et cœpta luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est.

XVI. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos ejus dictitavisse, « literas Tiberii et mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus a Sejano per vana promissa foret: nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore. » Quorum neutrum adseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar, flexo in mæstitiam ore, « suam invidiam tali morte quæsitam » apud senatum, * crebrisque interrogationibus exquirit, « qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. » Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos, a Pisone in hunc ferme modum compositos: « Conspiratione inimicorum, et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiæ meæ nusquam locus

est, Deos immortales testor, vixisse me, Cæsar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro, liberis meis consulatis: ex quibus Cn. Piso qualicunque fortunæ meæ non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. Atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! Eo impensiùs precor, ne meæ pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto, parenti tuo, probatus, et tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filii rogo.»

XVII. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: «patris quippe jussa nec potuisse filium detrectare:» simul «nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum» miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio disseruit, «matris preces» obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant: «Id ergo fas aviæ, interfectricem nepotis adspicere, alloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse! Vitellii et Veranii voce defletum Cæsarem: ab imperatore et Augusta

defensam Plancinam! Perinde venena, et artes tam feliciter expertas, verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam, ac patruum sanguine miserrimæ domus exsatiaret.» Biduum super hæc, imagine cognitionis, absumtum; urgente Tiberio liberos Pisonis, «matrem uti tuerentur.» Et cum accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio, quam invidia, augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta, consul, (nam, referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) «nomen Pisonis radendum fastis,» censuit; «partem bonorum publicandam: pars ut Cn. Pisoni filio concederetur, isque prænomen mutaret. M. Piso, exuta dignitate, et accepto quinquagies sestertio, in decem annos relegaretur, concessa Plancinæ incolumitate, ob preces Augustæ.»

XVIII. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: «ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriæ fecisset, Julii Antonii, qui domum Augusti violasset, manerent.» Et M. Pisonem ignominiæ exemit, concessitque ei paterna bona; satis firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam, et tum pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cum Valerius Messallinus, «signum aureum in æde Martis Ultoris,»

Cæcina Severus, « aram Ultioni statuendam, » censuissent, prohibuit: « ob externas ea victorias sacrari, dictitans; domestica mala tristitia operienda. » Addiderat Messallinus, « Tiberio, et Augustæ, et Antoniæ, et Agrippinæ, Drusoque, ob vindictam Germanici grates agendas, » omiseratque Claudii mentionem. Et Messallinum quidem L. Asprenas, senatu coram, percontatus est, « an prudens præterisset? » ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. Quippe fama, spe, veneratione, potius omnes destinabantur imperio, quam, quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

XIX. Paucis post diebus Cæsar auctor senatui fuit, « Vitellio, atque Veranio, et Servæo sacerdotia tribuendi. » Fulcinio « suffragium ad honores » pollicitus, monuit, « ne facundiam violentia præcipitaret. » Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactata: adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt: et gliscit utrumque posteritate. At Drusus, urbe egressus repetendis auspiciis, mox

ovans introiit: paucosque post dies Vipsania, mater ejus, excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu: nam ceteros, manifestum, ferro, vel creditum est, veneno aut fame exstinctos.

XX. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, et, ob pernicitatem, inultis: dein vicos exscindere, trahere graves prædas: postremo, haud procul Pagida flumine, cohortem romanam circumsedit. Præerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militia, et illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, « ut copiam pugnæ in aperto facerent, » aciem pro castris instruit; primoque impetu pulsa cohorte, promtus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, « quod inconditis, aut desertoribus miles romanus terga daret: » simul excepta vulnera, et, quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque prœlium omisit, donec, desertus suis, caderet.

XXI. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, et e vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos fusti necat. Tantum-

que severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, aggressas, fuderint: quo prœlio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit, donatusque est ab Apronio torquibus et hasta. Cæsar addidit civicam coronam, « quod non eam quoque Apronius, jure proconsulis, tribuisset, » questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas, perculsis Numidis, et obsidia aspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans; et, dum ea ratio barbaro fuit, irritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos, illigatus præda, stativis castris adhærebat. Missu patris Apronius Cæsianus, cum equite et cohortibus auxiliariis, quîs velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta.

XXII. At Romæ Lepida, cui, super Æmiliorum decus, L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi erant, defertur, « simulavisse partum ex P. Quirino, divite atque orbo. » Adjiciebantur « adulteria, venena, quæsitumque per Chaldæos in domum Cæsaris: » defendente ream Manio Lepido, fratre. Quirinus, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis

infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem principis: adeo vertit ac miscuit iræ et clementiæ signa: deprecatus primo senatum, « ne majestatis crimina tractarentur: » mox M. Servilium e consularibus, aliosque testes illexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. Idemque servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ: quod alii civile rebantur, « ne ceteris assentiendi necessitas fieret: » quidam ad sævitiam trahebant; « neque enim cessurum, nisi damnandi officio. »

XXIII. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili « majores suos ciens, ipsumque Pompeium, » cujus ea monumenta et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrymas, « sæva et detestanda Quirino clamitarent, cujus senectæ atque orbitati, et obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac divo Augusto nurus, dederetur. » Dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia,

itumque in sententiam Rubellii Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. Huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. Mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, « compertum sibi etiam ex P. Quirini servis, veneno eum a Lepida petitum.

XXIV. Illustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus, Juniæ familiæ redditus : casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto in rempublicam fortuna, ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. Nam culpam, inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine « læsarum religionum, ac violatæ majestatis » adpellando, clementiam majorum, suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis, memorabo, si, effectis, in quæ tetendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit; nec, nisi Tiberio imperitante, deprecari senatum

et, ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui æqualitas, et pro modestia ac pudore, ambitio et vis incedebat; provenere dominationes, multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo, rudibus hominum animis, simplices erant: maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiores jam et plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat; dein Numa religionibus et divino jure populum devinxit: repertaque quædam a Tullo et Anco: sed præcipuus Servius Tullius sanctor legum fuit, quîs etiam reges obtemperarent.

XXVII. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, et firmandæ concordiæ: creatique Decemviri, et adcitis, quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui juris: nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, et apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ sunt. Hinc Gracchi et Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor, nomine se-

natus, Drusus; corrupti spe, aut illusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili, omissum; quin multa et diversa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium ei rei haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multò post tribunis reddita licentia, quoquo vellent, populum agitandi. Jamque non modo in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones : et corruptissima republica plurimæ leges.

XXVIII. Tum Cn. Pompeius tertium consul, corrigendis moribus delectus, et gravior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia : non mos, non jus : deterrima quæque impune, ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat, abolevit : deditque jura, quîs pace et principe uteremur. Artiora ex eo vincla, inditi custodes, et lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. Sed altius pene-

trabant; urbemque, et Italiam, et quod usquam civium, corripuerant; multorumque excisi status: et terror omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque e prætoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere.

XXIX. Per idem tempus Neronem, e liberis Germanici, jam ingressum juventam, commendavit patribus, utque « munere capessendi vigintiviratus solveretur, et quinquennio maturius, quam per leges, quæsturam peteret, » non sine irrisu audientium, postulavit. Prætendebat, « sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto. » Sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti illuderent: ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. Additur pontificatus, et quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptiis Neronis et Juliæ, Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum,

quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur. Polluisse nobilitatem familiæ videbatur, suspectumque jam nimiæ spei Sejanum ultra extulisse.

XXX. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius, et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa : ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quîs domus illa immensum viguit, primus accumulator. Crispum, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit; atque ille, quamquam promto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria, multos triumphalium consulariumque potentia anteiit : diversus a veterum instituto, per cultum et munditias; copiaque et affluentia luxu propior : suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. Igitur, incolumi Mæcenate, proximus; mox præcipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provecta speciem magis in amicitia principis, quam vim tenuit; idque et Mæcenati acciderat : fato potentiæ, raro sempiternæ, an satias capit, aut illos,

cum omnia tribuerunt, aut hos, cum jam nihil reliquum est, quod cupiant.

XXXI. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis: nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans; sive, ut, amoto patre, Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res, magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiam apiscendi favoris. Domitius Corbulo, prætura functus, de L. Sulla, nobili juvene, questus est apud senatum, « quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. » Pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus, et L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur. Certabant orationibus, et memorabantur « exempla majorum, qui juventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent: » donec Drusus apta temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, et oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo, « plurima per Italiam itinera,

fraude mancipum et incuria magistratuum, interrupta et impervia, » clamitando, executionem ejus negotii libens suscepit: quod haud perinde publice usui habitum, quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta sæviebat.

XXXII. Neque multo post, missis ad senatum literis, Tiberius, « motam rursum Africam incursu Tacfarinatis, docuit, judicioque patrum deligendum proconsulem, gnarum militiæ, corpore validum, et bello suffecturum. » Quod initium Sex. Pompeius agitandi adversus M. Lepidum odii nactus, « ut socordem, inopem, et majoribus suis dedecorum, eoque etiam Asiæ sorte depellendum, » incusavit: adverso senatu, qui « Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias, et nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiæ habendam » ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum, « ut Cæsar legeret, cui mandanda foret. »

XXXIII. Inter quæ Severus Cæcina censuit: « ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur; » multum ante repetito, « concordem sibi conjugem, et sex partus enixam: seque, quæ in publicum statueret, domi servavisse,

cohibita intra Italiam, quamquam ipse plures per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur : inesse mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, et romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum et imparem laboribus sexum; sed, si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum : incedere inter milites, habere ad manum centuriones : præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari : his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium : ab his negotia suscipi, transigi : duorum egressus coli, duo esse prætoria; pervicacibus magis et impotentibus mulierum jussis, quæ Oppiis quondam, aliisque legibus constrictæ, nunc vinclis exsolutis, domos, fora, jam et exercitus regerent. »

XXXIV. Paucorum hæc adsensu audita : plures obturbabant, « neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem. » Mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque imago paternæ facundiæ, respondit : « Multa du-

ritie veterum in melius et lætius mutata : neque enim, ut olim, obsideri urbem bellis, aut provincias hostiles esse. Et pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane adcinctis obeunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius, quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? Non tamen ideo neminem in provinciam mitti. Corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos : num ergo omnes cœlibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reipublicæ postulantibus: remissum aliquid postea, et mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri : nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. Porro ob unius aut alterius imbecillum animum male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum natura invalidum deseri, et exponi suo luxu, cupidinibus alienis. Vix præsenti custodia manere illæsa conjugia: quid fore, si per plures annos, in modum discidii, obliterentur? Sic obviam irent iis, quæ alibi pec-

carentur, ut flagitiorum urbis meminissent. » Addidit pauca Drusus de matrimonio suo : « nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quoties divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse, comite Livia? se quoque in Illyricum profectum; et, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab uxore carissima, et tot communium liberorum parente, divelleretur. » Sic Cæcinæ sententia elusa.

XXXV. Et proximi senatus die, Tiberius, per literas castigatis oblique patribus, « quod cuncta curarum ad principem rejicerent, » M. Lepidum et Junium Blæsum nominavit, ex quîs proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum « valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam » obtenderet : intelligereturque etiam, quod silebat, avunculum esse Sejani Blæsum, atque eo prævalidum. Respondit Blæsus, specie recusantis, sed neque eadem adseveratione, et consensu adulantium haud jutus est.

XXXVI. Exin promtum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra et invidiam in bonos excitandi, adrepta imagine Cæsaris; liberti-

que etiam ac servi, patrono vel domino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Cestius, senator, disseruit : « Principes quidem instar Deorum esse; sed neque a Diis, nisi justas supplicum preces, audiri, neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub judice damnavisset, probra sibi et minæ intendantur, neque ipse audeat jus experiri, ob effigiem imperatoris oppositam. » Haud dissimilia alii, et quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, « daret ultionis exemplum : « donec adcitam convictamque attineri publica custodia jussit.

XXXVII. Et Considius Æquus, et Cœlius Cursor, equites romani, quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum, prætorem, petivissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur : « ab eo, in urbe, inter cœtus et sermones hominum obversante, secreta patris mitigari. » Neque luxus in juvene adeo displicebat. « Huc potius intenderet, diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam solus, et

nullis voluptatibus avocatus, mæstam vigilantiam, et malas curas exerceret. »

XXXVIII. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum, proconsulem Cretæ, postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniæ, absolutum adulterii, increpitis judicibus, ad dicendam majestatis causam retraxit, ut turbidum, et Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate, Cotye fratre interfecto, bellum adversus nos volverat. Igitur, « aqua et igni interdictum reo, adpositumque, ut teneretur insula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna. » Nam Thracia, diviso imperio in Rhœmetalcen et liberos Cotyis, quîs ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen, quam Trebellienum, incusans, popularium injurias inultas sinere. Cæletæ Odrusæque et Dii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis, et paribus inter se per ignobilitatem; quæ causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. Pars turbant præsentia : alii montem Hæmum transgrediuntur,

ut remotos populos concirent : plurimi ac maxime compositi regem, urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, circumsidunt.

XXXIX. Quæ ubi cognita P. Velleio (is proximum exercitum præsidebat), alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi, aut adsumendis auxiliis, vagabantur. Ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta : cæsis populatoribus, et dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, et adventu legionis. Neque aciem aut prœlium dici decuerit, in quo semermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

XL. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere : cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. Nobilitas ambobus, et majorum bona facta, eoque romana civitas olim data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis colloquiis, ferocissimo quoque adsumto, aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula et cœtus seditiosa disserebant, « de continuatione tributo-

rum, gravitate fœnoris, sævitia ac superbia præsidentium. Et discordare militem, audito Germanici exitio: egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent. »

XLI. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit: sed erupere primi Andecavi, ac Turonii. Quorum Andecavos Acilius Aviola, legatus, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit. Turonii, legionario milite, quem Visellius Varro, inferioris Germaniæ legatus, miserat, oppressi, eodem Aviola duce, et quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. Spectatus et Sacrovir, intecto capite, pugnam pro Romanis ciens, « ostentandæ, ut ferebat, virtutis: » sed captivi, « ne incesseretur telis, agnoscendum se præbuisse, » arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum.

XLII. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut, cæsis negotiatoribus romanis, bellum inciperet: pauci-

que equitum corrupti; plures in officio mansere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. Præmissusque cum delecta manu Julius Indus, e civitate eadem, discors Floro, et ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo, visis militibus, qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis.

XLIII. Apud Æduos major moles exorta, quanto civitas opulentior, et comprimendi procul præsidium. Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret. Simul arma, occulte fabricata, juventuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis et cultris, quæque alia venantibus tela sunt. Adduntur e servitiis gladiaturæ destinati, quibus, more gentico, continuum ferri tegimen, *Cruppellarios* vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles: augebantur hæ copiæ,

vicinarum civitatum ut nondum aperta consensione, ita viritim promtis studiis, et certamine ducum romanorum, quos inter ambigebatur; utroque bellum sibi poscente. Mox Varro, invalidus senecta, vigenti Silio concessit.

XLIV. At Romæ, « non Treveros modo et Æduos, sed quatuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse : adsumtos in societatem Germanos : dubias Hispanias : » cuncta (ut mos famæ) in majus credita. Optimus quisque, reipublicæ cura, mærebat : multi, odio præsentium, et cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur : increpabantque Tiberium, « quod, in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Julium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent : miseram pacem vel bello bene mutari. » Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit : altitudine animi, an compererat, modica esse, et vulgatis leviora.

XLV. Interim Silius, cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi sociique, in armis erant. Mox Augustodunum petit propero

agmine, certantibus inter se signiferis, frementc etiam gregario milite: « ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modo adversos, et adspicerentur: id satis ad victoriam. » Duodecimum apud lapidem, Sacrovir copiæque patentibus locis adparuere. In fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare « veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior servitus iterum victis. »

XLVI. Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiæ nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competebant. Contra Silius, etsi præsumta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: « Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos, tanquam in hostem, ducerentur. Una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ hujus ipsius exercitus turmæ profligavere Sequanos. Quanto pecunia dites et voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos, evincite, et fugientibus consulite. » Ingens ad ea clamor: et circumfudit eques, frontemque pedites invasere, nec cunctatum apud latera. Pau-

lum moræ adtulere ferrati, restantibus laminis adversum pila et gladios: sed miles, correptis securibus et dolabris, ut si murum perrumperet, cædere tegmina et corpora: quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere; jacentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. Incensa super villa, omnes cremavit.

XLVII. Tum demum Tiberius, ortum patratumque bellum, senatui scripsit: neque demsit aut addidit vero; sed « fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse. » Simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit, « magnitudinem imperii extollens; neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omissa urbe, unde in omnia regimen. Nunc, quia non metu ducatur, iturum, ut præsentia spectaret componeretque. » Decrevere patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, et alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit, « ut ovans e Campania urbem introiret. » Igitur secutæ Cæsaris

literæ, quibus « se non tam vacuum gloria prædicabat, ut, post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juventa aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret. »

XLVIII. Sub idem tempus, « ut mors Sulpicii Quirini publicis exsequiis frequentaretur, » petivit a senatu. Nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinus pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, et acribus ministeriis, consulatum sub divo Augusto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus; datusque rector C. Cæsari, Armeniam obtinenti, Tiberium quoque, Rhodi agentem, coluerat. Quod tunc patefecit in senatu: laudatis in se officiis, et incusato « M. Lollio, » quem, « auctorem C. Cæsari pravitatis et discordiarum, » arguebat. Sed ceteris haud læta memoria Quirini erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, sordidamque et præpotentem senectam.

XLIX. Fine anni, C. Lutorium Priscum, equitem romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum a Cæsare, corripuit delator, objectans, « ægro Druso composuisse; quod, si exstinctus foret, majore præmio

vulgaretur. » Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitellia coram, multisque illustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia, « nihil se audivisse, » adseveravit: sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit; sententiaque Haterii Agrippæ, consulis designati, indictum reo ultimum supplicium.

L. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est. « Si, patres conscripti, unum id spectamus, « quam nefaria voce C. Lutorius Priscus mentem « suam et aures hominum polluerit; neque carcer, « neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus, in « eum suffecerint. Sin flagitia et facinora sine modo « sunt; suppliciis ac remediis principis moderatio, « majorumque et vestra exempla temperant; et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt: est lo« cus sententiæ, per quam neque huic delictum im« pune sit, et nos clementiæ simul ac severitatis non « pœniteat. Sæpe audivi principem nostrum conque« rentem, si quis, sumta morte, misericordiam ejus « prævenisset. Vita Lutorii in integro est; qui neque « servatus in periculum reipublicæ, neque interfec« tus in exemplum ibit. Studia illi, ut plena vecor« diæ, ita inania et fluxa sunt: nec quidquam grave

« ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitio-« rum proditor, non virorum animis, sed muliercu-« larum adrepit. Cedat tamen urbe, et, bonis amis-« sis, aqua et igni arceatur. Quod perinde censeo, « ac si lege majestatis teneretur. »

LI. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus adsensit : ceteri sententiam Agrippæ secuti : ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret « pietatem, quamvis modicas principis injurias acriter ulciscentium; » deprecaretur « tam præcipites verborum pœnas : » laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum senatusconsultum : « ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur; idque vitæ spatium damnatis prorogaretur. » Sed non senatui libertas ad pœnitendum erat; neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.

LII. C. Sulpicius, D. Haterius consules sequuntur : inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quîs pecunia prodigitur. Sed alia sumtuum, quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris et ganeæ paratus, adsiduis sermonibus vulgati, fecerant cu-

ram, ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adverteret. Nam, incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles disseruerant, « sperni sumtuariam legem, vetitaque utensilium pretia augeri in dies : nec mediocribus remediis sisti posse. » Et consulti patres, integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius, sæpe apud se pensitato, an coerceri tam profusæ cupidines possent? num coercitio plus damni in rempublicam ferret? quam indecorum adtrectare, quod non obtineret, vel retentum ignominiam et infamiam virorum illustrium posceret : postremo literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit.

LIII. « Ceteris forsitan in rebus, patres conscripti, magis expediat, me coram interrogari et dicere, quid e republica censeam : in hac relatione, subtrahi oculos meos, melius fuit, ne, denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprehenderem. Quod si mecum ante viri strenui, ædiles, consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim, omittere potius prævalida et adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus. Sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus

« sua munia implere velim : mihi autem neque ho- « nestum silere, neque proloqui expeditum, quia « non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sus- « tineo : majus aliquid et excelsius a principe pos- « tulatur : et cum recte factorum sibi quisque grà- « tiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. « Quid enim primum prohibere, et priscum ad mo- « rem recidere adgrediar? villarumne infinita spatia, « familiarum numerum et nationes? argenti et auri « pondus? æris, tabularumque miracula? promis- « cuas viris et feminis vestes? atque illa feminarum « propria, quîs, lapidum causa, pecuniæ nostræ « ad externas aut hostiles gentes transferuntur? »

LIV. « Nec ignoro, in conviviis et circulis incu- « sari ista, et modum posci : sed, si quis legem san- « ciat, pœnas indicat; iidem illi, civitatem verti, « splendidissimo cuique exitium parari, neminem « criminis expertem, clamitabunt. Atqui ne corporis « quidem morbos veteres et diu auctos, nisi per dura « et aspera, coerceas : corruptus simul et corruptor, « æger et flagrans animus, haud levioribus remediis « restinguendus est, quam libidinibus ardescit. Tot « a majoribus repertæ leges, tot, quas divus Augus- « tus tulit : illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) « contemtu abolitæ, securiorem luxum fecere. Nam,

« si velis, quod nondum vetitum est; timeas, ne « vetere : at si prohibita impune transcenderis; ne« que metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim « parcimonia pollebat? quia sibi quisque modera« batur : quia unius urbis cives eramus : ne irrita« menta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. « Externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra « consumere didicimus. Quantulum istud est, de « quo ædiles admonent! Quam, si cetera respicias, « in levi habendum! At, hercule, nemo refert, quod « Italia externæ opis indiget, quod vita populi ro« mani per incerta maris et tempestatum quotidie « volvitur. Ac nisi provinciarum copiæ et dominis, « et servitiis, et agris subvenerint, nostra nos scilicet « nemora, nostræque villæ tuebuntur? Hanc, patres « conscripti, curam sustinet princeps : hæc omissa, « funditus rempublicam trahet. Reliquis intra ani« mum medendum est : nos pudor, pauperes neces« sitas, divites satias in melius mutet. Aut, si quis « ex magistratibus tantam industriam ac severitatem « pollicetur, ut irę obviam queat; hunc et laudo, et « exonerari laborum meorum partem fateor : sin « accusare vitia volunt, dein, cum gloriam ejus rei « adepti sunt, simultates faciunt, ac mihi relinquunt; « credite, patres conscripti, me quoque non esse

« offensionum avidum : quas cum graves, et ple-« rumque iniquas, pro republica suscipiam, inanes « et irritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure « deprecor. »

LV. Auditis Cæsaris literis, remissa ædilibus talis cura; luxusque mensæ, a fine Actiaci belli ad ea arma, quîs Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumtibus exerciti, paulatim exolevere. Causas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur. Nam etiam tum plebem, socios, regna colere, et coli licitum : ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen et clientelas illustrior habebatur. Postquam cædibus sævitum, et magnitudo famæ exitio erat; ceteri ad sapientiora convertere; simul novi homines e municipiis et coloniis, atque etiam provinciis, in senatum crebro adsumti, domesticam parcimoniam intulerunt : et quamquam fortuna, vel industria, plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. Obsequium inde in principem, et æmulandi amor validior, quam pœna ex legibus et metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut,

quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis et artium, imitanda posteris, tulit. Verum hæc nobis * majores certamina ex honesto maneant.

LVI. Tiberius, fama moderationis parta, quod ingruentes accusatores represserat, mittit literas ad senatum, quîs « potestatem tribuniciam » Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne « regis aut dictatoris » nomen adsumeret, ac tamen adpellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis; quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. Sic cohiberi pravas aliorum spes, rebatur: simul modestiæ Neronis, et suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Drusum summæ rei admovet: cum, incolumi Germanico, integrum inter duos judicium tenuisset. Sed principio literarum veneratus Deos, « ut consilia sua reipublicæ prosperarent, » modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta, retulit: « esse illi conjugem et tres liberos, eamque ætatem, qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento,

compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem, noti laboris participem sumi. »

LVII. Præceperant animis orationem patres; quo quæsitior adulatio fuit. Nec tamen repertum, nisi, « ut effigies principum, aras Deûm, templa et arcus, » aliaque solita censerent: nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem principibus petivit, dixitque pro sententia, « ut publicis privatisve monumentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur; sed eorum, qui tribuniciam potestatem gererent. » At Q. Haterius, cum, « ejus diei senatusconsulta aureis literis figenda in curia, » censuisset, deridiculo fuit senex fœdissimæ adulationis, tantum infamia usurus.

LVIII. Inter quæ provincia Africa Junio Blæso prorogata, Servius Maluginensis, flamen Dialis, ut Asiam sorte haberet, postulavit, « frustra vulgatum, dictitans, non licere Dialibus egredi Italia; neque aliud jus suum, quam Martialium, Quirinaliumque flaminum: porro, si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine

aut munere publico impediretur: duobus et septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem, neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius abfuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc, Deûm munere, summum pontificum etiam summum hominum esse, non æmulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.»

LIX. Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum est, «ut pontificis maximi sententiam opperirentur.» Tiberius, dilata notione de jure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens «insolentiam sententiæ, aureasque literas contra patrium morem.» Recitatæ et Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: «Huc decidisse cuncta, ut ne juvenis quidem, tanto honore accepto, adiret urbis Deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet? illum scilicet haud diverso terrarum distineri, litora et lacus Campaniæ cum maxime peragrantem: sic imbui rectorem

generis humani : id primum e paternis consiliis discere. Sane gravaretur adspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, et actos labores prætenderet : Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum? »

LX. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim græcas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi : complebantur templa pessimis servitiorum : eodem subsidio obærati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut cærimonias Deûm, protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates jura atque legatos. Et quædam, quod falso usurpaverant, sponte omisere : multæ vetustis superstitionibus aut meritis in populum romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam, qui ante vim romanam valuerant, decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret, mutaretve.

LXI. Primi omnium Ephesii adiere, memoran-

tes, « non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos : esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam, partu gravidam, et oleæ, quæ tum etiam maneat, adnixam, edidisse ea numina : Deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Jovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quæ aram insederant, ignovisse. Auctam hinc, concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cærimoniam templo : neque Persarum ditione deminutum jus. Post Macedonas, dein nos, servavisse. »

LXII. Proximi Magnetes L. Scipionis et L. Sullæ constitutis nitebantur : quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, « uti Dianæ Leucophrynæ perfugium inviolabile foret. » Aphrodisienses posthac et Stratonicenses dictatoris Cæsaris, ob vetusta in partes merita, et recens divi Augusti decretum adtulere : laudati, « quod Parthorum irruptionem, nihil mutata in populum romanum constantia, pertulissent. » Sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Jovis et Triviæ religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuere, « Persicam apud se Dianam, delubrum, rege Cyro,

dicatum. » Et memorabantur « Perpernæ, Isaurici, » multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, post filius ejus, Amathus, Veneri Amathusiæ, et Jovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

LXIII. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus permisere, « ut perspecto jure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursum ad senatum referrent. » Consules super eas civitates, quas memoravi, « apud Pergamum Æsculapii compertum asylum, retulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. Nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint: Tenios ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem ædemque jussi sint: propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios Dario rege niti, sed cultus numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi: petere et Cretenses simulacro divi Augusti. » Factaque senatusconsulta, quîs, multo cum honore, modus tamen præscri-

bebatur, jussique « ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur. »

LXIV. Sub idem tempus Juliæ Augustæ valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus : sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli, effigiem divo Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius majestate principis, gravi et dissimulata offensione, abdidisse. Sed tum « supplicia Diis, ludique magni » ab senatu decernuntur, « quos pontifices, et augures, et quindecimviri, septemviris simul et sodalibus Augustalibus, ederent. » Censuerat L. Apronius, « ut feciales quoque iis ludis præsiderent. » Contradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum jure, et repetitis exemplis : « neque enim unquam fecialibus hoc majestatis fuisse : ideo Augustales adjectos, quia proprium ejus domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur. »

LXV. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore : quod præcipuum munus Annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate

et infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta, et adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum, qui prætura functi, multique etiam pedarii senatores certatim exsurgerent, fœdaque et nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quoties curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, « o homines ad servitutem paratos! » scilicet, etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.

LXVI. PAULATIM dehinc, ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum, proconsulem Asiæ, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Junius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt, objectantque « violatum Augusti numen, spretam Tiberii majestatem: » Mamercus, antiqua exempla jaciens, « L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos. » Videlicet Scipio et Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum opprobrium majorum Mamercus infami opera dehonestabat. Junio Othoni, literarium ludum exercere, vetus ars fuit:

mox Sejani potentia senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat. Brutidium artibus honestis copiosum, et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat, dum æquales, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat: quod multos, etiam bonos, pessum dedit, qui, spretis, quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio, properant.

LXVII. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola, et M. Paconius, ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa; cum, super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis, responderet solus, et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur: ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat; et, ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. Igitur,

petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat.

LXVIII. Tiberius, quæ in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla, ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. Ille, multum de « clementia principis præfatus, aqua atque igni Silano interdicendum, » censuit, « ipsumque in insulam Gyarum relegandum. » Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus, « separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio » dixit, annuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, « ne quis vita probrosus et opertus infamia, provinciam sortiretur : idque princeps dijudicaret. Nam a legibus delicta puniri : quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur? »

LXIX. Adversum quæ disseruit Cæsar : « non quidem sibi ignara, quæ de Silano vulgabantur : sed non ex rumore statuendum : multos in provinciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit,

egisse. Excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios : neque posse principem sua scientia cuncta complecti : neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. Ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. Sic a majoribus institutum, ut si antecissent delicta, pœnæ sequerentur. Ne verterent sapienter reperta, et semper placita : satis onerum principibus, satis etiam potentiæ. Minui jura, quoties gliscat potestas; nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. » Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, « insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum esse : darent Juniæ familiæ, et viro quondam ordinis ejusdem, ut Cytheram potius concederet. Id sororem quoque Silani, Torquatam, priscæ sanctimoniæ virginem, expetere. » In hanc sententiam facta discessio.

LXX. Post auditi Cyrenenses, et, accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium, equitem romanum, majestatis postulatum, « quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset, » recipi Cæsar inter reos vetuit; palam aspernante Ateio Capito-

ne, quasi per libertatem. « Non enim debere eripi patribus vim statuendi : neque tantum maleficium impune habendum : sane lentus in suo dolore esset ; reipublicæ injurias ne largiretur. » Intellexit hæc Tiberius, ut erant magis, quam ut dicebantur : perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod, humani divinique juris sciens, egregium publicum, et bonas domi artes dehonestavisset.

LXXI. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites romani voverant « Equestri Fortunæ. » Nam etsi delubra ejus Deæ multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. Repertum est, ædem esse apud Antium, quæ sic nuncuparetur, « cunctasque cærimonias italicis in oppidis, templaque, et numinum effigies, juris atque imperii romani esse. » Ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem, flaminem Dialem, promsit Cæsar, recitavitque decretum pontificum : « quoties valetudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut, pontificis maximi arbitrio, plusquam binoctium abesset : dum ne

diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis eundem in annum. » Quæ, principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam, et provinciarum administrationem Dialibus non concedi: memorabaturque L. Metelli, pontificis maximi, exemplum, qui Aulum Postumium, flaminem, adtinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, collata.

LXXII. Iisdem diebus Lepidus ab senatu petivit, « ut basilicam Pauli, Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque. » Erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantes opes, ornatum ad urbis et posterûm gloriam conferre. Quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At « Pompeii theatrum, igne fortuito haustum, Cæsar exstructurum pollicitus est, eo quod nemo e familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii. » Simul laudibus Sejanum extulit, « tanquam labore vigilantiaque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset. » Et censuere patres « effigiem Sejano, quæ apud theatrum Pompeii locaretur: « neque multo post Cæ-

sar, cum Junium Blæsum, proconsulem Africæ, triumphi insignibus attolleret, « dare id se, dixit, honori Sejani, » cujus ille avunculus erat.

LXXIII. Ac tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere: nam Tacfarinas, quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, « sedemque ultro sibi atque exercitui suo » postularet, aut « bellum inexplicabile » minitaretur. Non alias magis sua populique romani contumelia indoluisse Cæsarem ferunt, quam, « quod desertor et prædo, hostium more ageret: ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret respublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum, pulcherrimo populi romani fastigio, latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. » Dat negotium Blæso, « ceteros quidem ad spem proliceret, arma sine noxa ponendi; ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. »

LXXIV. Et recepti ea venia plerique: mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille, robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incursaret

eluderetque, et insidias simul tentaret; tres incessus, totidem agmina parantur: ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, qua prædatio in Leptinos, et suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit: medio, cum delectis, castella et munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arta et infensa hostibus cuncta fecerat; quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis romani in ore, in latere, et sæpe a tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos et solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat: donec, fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen, quam ex utilitate sociorum; relictis, per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut *imperator* a legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul imperatores, nec super

ceterorum æqualitatem : concessit quibusdam et Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blæso postremum.

LXXV. Obiere eo anno viri illustres, Asinius Saloninus, M. Agrippa et Pollione Asinio, avis, fratre Druso, insignis, Cæsarique progener destinatus ; et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano, patre prætorio. Consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, iisdem artibus præcellentem, dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit : sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama celebratior : Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

LXXVI. Et Junia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita ; C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit; quia, in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Cæsarem omisit : quod civiliter acceptum : neque

prohibuit, quo minus laudatione pro rostris ceterisque solemnibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina : sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso quod effigies eorum non visebantur.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI IV.

Ælii Sejani præfecti præt. ingenium et mores. Is ad dominationem adspirat: et, ut perveniat, Drusum Ti. filium e medio tollit, adjuvante uxore Livia, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra prætoria Romæ jubet exstrui, et militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsæ imperii res. Ideoque qui status tunc rerum, quis numerus, quæ loca cohortium et legionum, Tacitus opportune exsequitur. At Druso jam mortuo, senatum princeps ingreditur: Germanici duos filios inducit, eosque ut imperii heredes patribus commendat. Sejanus, quo destinata perficeret, Agrippinam callide calumniatur, et semina futuri odii in ipsam liberosque jacit. Tiberius legationes et accusationes aliquot civitatum et provinciarum audit. Histriones sive pantomimos immodestius agentes Italia pellit. De flamine Diali ejusque cærimoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes, solemnibus votis, etiam Drusum et Neronem Diis commendaverant: ægre id Tiberius tulit, et initium in eos exitii fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Silvanus, accusati aut damnati. In Africa Tacfarinatis bello finis impositus a P. Dolabella: ipse Tacfarinas cæsus. Semina servilis motus in Italia, sed statim oppressa. Q. Vibius Serenus in senatu a filio accusatur, et Amorgum amovetur. P. Suillius, aliique damnantur: inter eos Cremutius Cordus, histo-

riæ scriptor, quod Brutum et Cassium laudavisset; ejusque libri combusti. Cyzicenis libertas ademta. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Sejanus, rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora struit: et Liviam sibi uxorem a principe petit: hic modeste negat, additis causis. Sed ille, ut potentiam sibi augeret, magisque opportunum Tiberium haberet, perpulit eum ad secessum ab urbe; nec multo post persuasit. Interea Romæ legationes Græcorum auditæ, de jure asylorum. In Hispania L. Piso prætor a quodam agreste interficitur. In Thracia, montani Thraces dilectus abnuunt, arma sumunt: vicit eos Poppæus Sabinus, et triumphi insignia accepit. Claudia Pulchra Romæ adulterii accusata et damnata. Agrippina maritum sibi postulat, nec accipit. Undecim Asiæ civitates certant, in qua earum templum Tiberio statueretur: Smyrnæi prælati. Tandem Tiberius, non ultra dilato consilio, in Campaniam ab urbe abiit: ubi in spelunca quadam, repentino lapsu lapidum, periclitatur; sed a Sejano servatur; quæ res huic fidem addidit. Igitur Neronem, majorem e liberis Germanici, aggreditur, et variis artibus calumniisque subvertit. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata, vel obruta. Romæ ingens incendium Cælium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. Titus Sabinus turpi fraude circumventus accusatur, damnaturque ipsis anni Kalendis. Julia neptis moritur: Frisii rebellant: quos L. Apronius

proprætor inferioris Germaniæ parum feliciter repressum iit. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, uxorem accepit. Hæc sexennio fere gesta,

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.
CORNELIO CETHEGO, VISELLIO VARRONE.
COSSO LENTULO, ASINIO AGRIPPA.
CN. LENTULO GÆTUL. C. CALVISIO.
M. LICINIO CRASSO, L. CALPURNIO PISONE.
AP. JUNIO SILANO, P. SILIO NERVA.

CAII

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS.

I. C. Asinio, C. Antistio Coss. nonus Tiberio annus erat compositæ reipublicæ, florentis domus: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente turbare fortuna cœpit: sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. Initium et causa penes Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum, cujus de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone, equite romano, et prima juventa C. Cæsarem, divi Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore, Apicio, diviti et prodigo, stuprum veno dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni

incautum intectumque efficeret; non tam sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) quam deûm ira in rem romanam, cujus pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: sui obtegens, in alios criminator: juxta adulatio et superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido: ejusque causa modo largitio et luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minus noxiæ, quoties parando regno finguntur.

II. Vim præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque, et robore, et visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus inderetur. Prætendebat, « lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri: et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis illecebris. » Ut perfecta sunt castra, irrepere paulatim militares animos, adeundo, adpellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere: neque senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio, atque ita prono, ut « socium laborum, » non modo in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret, colique per

theatra et fora effigies ejus, interque principia legionum sineret.

III. Ceterum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant: et, quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat· placuit tamen occultior via, et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus, impatiens æmuli, et animo commotior, orto forte jurgio, intenderat Sejano manus, et contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promtissimum visum, ad uxorem ejus Liviam convertere: quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit; et, postquam primi flagitii potitus est, (neque femina, amissa pudicitia, alia abnuerit) ad conjugii spem, consortium regni, et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores et posteros municipali adultero fœdabat; ut, pro honestis et præsentibus, flagitiosa et incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviæ, specie artis frequens secretis: pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici

suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.

IV. Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumsit; quæque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita : addidit orationem Cæsar, multa cum laude filii sui, « quod patria benevolentia in fratris liberos foret. » Nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam et concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur : « multitudinem veteranorum prætexebat imperator, et delectibus supplendos exercitus : nam voluntarium militem deesse; ac, si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere : quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant : » percensuitque cursim numerum legionum, et quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum.

V. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud et Ravennam; proximumque Galliæ litus rostratæ naves præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Forojuliense miserat,

valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ, recens perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Juba rex acceperat, donum populi romani. Cetera Africæ per duas legiones, parique numero Ægyptus: dehinc initio ab Syria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita; adcolis Ibero, Albanoque, et aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adversum externa imperia. Et Thraciam Rhœmetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia, attinebant; totidem apud Dalmatiam locatis, quæ, positu regionis a tergo illis, ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vetere Latio, et coloniis antiquitus romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes, alæque, et auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum, ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquando minuerentur.

VI. Congruens crediderim, recensere ceteras

quoque reipublicæ partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus adtulit. Jam primum publica negotia, et privatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus disserere: et in adulationem lapsos, cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando: ut satis constaret, non alios potiores fuisse: sua consulibus, sua prætoribus species: minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si majestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta, et pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe: quin infœcunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat: corporum verbera, ademtiones bonorum aberant.

VII. Rari per Italiam Cæsaris agri: modesta servitia: intra paucos libertos domus: ac, si quando cum privatis disceptaret, forum et jus. Quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus, ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam, dum superfuit, mansere; quia Sejanus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat; et ultor metuebatur, non occultus odii, et crebro querens, « incolumi filio, adjutorem imperii alium vocari: et quantum superesse, ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros: exstructa jam sponte præfecti castra: datos in manum milites: cerni effigiem ejus in monumentis Cn. Pompeii, communes illi cum familia Drusorum fore nepotes: precandam post hæc modestiam, ut contentus esset. » Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: et secreta quoque ejus, corrupta uxore, prodebantur.

VIII. Igitur Sejanus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur: id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius, per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi

ostentaret, etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est: consulesque, sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; et effusum in lacrymas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. « Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod, tam recenti dolore, subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem adspici a plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis damnandos; se tamen fortiora solatia e complexu reipublicæ petivisse. » Miseratusque « Augustæ extremam senectam, rudem adhuc nepotum, et vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi, unica præsentium malorum levamenta, inducerentur, » petivit. Egressi consules, firmatos adloquio adolescentulos, deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, « Patres conscripti, hos, inquit, orbatos pa-« rente, tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, « quamquam esset illi propria soboles, ne secus, « quam suum sanguinem, foveret ac tolleret; sibi-« que et posteris conformaret: erepto Druso, pre-« ces ad vos converto, Diisque et patria coram ob-« testor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus « genitos, suscipite, regite: vestram meamque vi-« cem explete. Hi vobis, Nero et Druse, parentum

« loco : ita nati estis, ut bona malaque vestra ad « rempublicam pertineant. »

IX. Magno ea fletu, et mox precationibus faustis, audita : ac, si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat : ad vana, et toties irrisa revolutus, « de reddenda republica, utque consules, seu quis alius, regimen susciperent, » vero quoque et honesto fidem demsit. Memoriæ Drusi eadem, quæ in Germanicum, decernuntur; plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime illustre fuit, cum origo Juliæ gentis, Æneas, omnesque Albanorum reges, et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur.

X. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli : sed non omiserim eorundem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. « Corrupta ad scelus Livia, Sejanum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse : quod is [Lygdus] ætate atque forma carus domino, interque primores ministros erat : deinde, inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo auda-

ciæ provectum, ut verteret; et, occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem, quæ prima ei, apud filium epulanti, offerretur: ea fraude tum senem, postquám convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro, et juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tanquam metu et pudore sibimet inrogaret mortem, quam patri struxerat.»

XI. Hæc vulgo jactata, super id, quod nullo auctore certo firmantur, promte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, et nullo ad pœnitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret; insita denique, etiam in extraneos, cunctatione et mora, adversùm unicum et nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, et ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa et immania credebantur: atrociore semper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui sceleris, per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est: neque quisquam scriptor tam

infensus exstitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut, claro sub exemplo, falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

XII. Ceterum, laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens, induebat; domumque Germanici revirescere, occulti lætabantur. Quod principium favoris, et mater Agrippina, spem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Sejanus, ubi videt, mortem Drusi, inultam interfectoribus, sine mærore publico esse; ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio: neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, et pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liviæ conscientiam exagitare, ut « superbam fœcunditate, subnixam popularibus studiis, inhiare dominationi, » apud Cæsarem arguerent.

Atque hæc callidis criminatoribus, (inter quos delegerat Julium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, et consiliis suis peridoneum; quia Prisca in animo Augustæ valida) anum, suapte natura potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat, Agrippinæ quoque proximi illiciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

XIII. At Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat: factaque, auctore eo, senatusconsulta, « ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægiensi apud Achaiam, motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. » Et Vibius Serenus, proconsul ulterioris Hispaniæ, de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum, in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos, reus, tanquam frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilii, admodum infantem, pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres et liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius La-

mia, et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, et paternis adversis foret abstractus.

XIV. Is quoque annus legationes græcarum civitatum habuit; Samiis « Junonis, » Cois « Æsculapii delubro vetustum asyli jus ut firmaretur, » petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quîs præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua tempestate Græci, conditis per Asiam urbibus, ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas; et accedebat meritum ex loco. Nam cives romanos templo Æsculapii induxerant, cum, jussu regis Mithridatis, apud cunctas Asiæ insulas et urbes trucidarentur. Variis dehinc et sæpius irritis prætorum questibus, postremo Cæsar « de immodestia histrionum » retulit: « multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari: Oscum quondam ludicrum, levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coercendum sit. » Pulsi tum histriones Italia.

XV. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque

e senatoribus Rhodii secessus comes. Ita, quamquam novo homini, censorium funus, effigiem apud forum Augusti, publica pecunia patres decrevere : apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiæ, Lucillius Capito, accusante provincia, causam dixerit, magna cum adseveratione principis, « non se jus, nisi in servitia et pecunias familiares, dedisse : quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua : audirent socios. » Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes « templum Tiberio matrique ejus ac senatui. » Et permissum statuere : egitque Nero grates, ea causa, patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur : aderantque juveni modestia, ac forma, principe viro digna, notis in eum Sejani odiis, ob periculum gratiora.

XVI. Sub idem tempus « de flamine Diali, in locum Servii Maluginensis defuncti, legendo, simul roganda nova lege » disseruit Cæsar. « Nam patricios, confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quîs unus legeretur, vetusto

more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta: pluresque ejus rei causas adferebat: potissimam, penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipsius cærimoniæ difficultates, quæ consulto vitarentur: et quando exiret e jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege: sicut Augustus quædam ex horrida illa antiquitate ad præsentem usum flexisset. » Igitur tractatis religionibus, placitum, « instituto flaminum nihil demutari. » Sed lata lex, qua « flaminica Dialis, sacrorum causa, in potestate viri, cetera promiscuo feminarum jure ageret; » et filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promtior animus foret ad capessendas cærimonias, decretum « Corneliæ virgini, » quæ in locum Scantiæ capiebatur, « HS. XX; et quoties Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret. »

XVII. Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum « pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum » iisdem Diis commendavere; non tam caritate juvenum, quam

adulatione, quæ moribus corruptis, perinde anceps, si nulla, et ubi nimia est. Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero æquari adolescentes senectæ suæ, impatienter indoluit : accitosque pontifices percontatus est, « num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent. » Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti; (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant) ceterum in senatu oratione monuit in posterum, « ne quis mobiles adolescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. » Instabat quippe Sejanus, incusabatque « diductam civitatem, ut civili bello : esse, qui se partium Agrippinæ vocent : ac ni resistatur, fore plures : neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quam si unus alterve maxime promti subverterentur. »

XVIII. Qua causa C. Silium, et Titium Sabinum adgreditur. Amicitia Germanici perniciosa utrique; Silio et, quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus, Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur : credebant plerique, auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, « suum mili-

tem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur : neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. » Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse : ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.

XIX. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum : immissusque Varro consul, qui, « paternas inimicitias » obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. Precante reo « brevem moram, dum accusator consulatu abiret, » adversatus est Cæsar : « solitum quippe magistratibus, diem privatis dicere : nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne quod respublica detrimentum caperet. » Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud respublica esset, coguntur patres ; silente reo, vel, si defensionem cœptaret, non occultante, cujus ira premeretur. « Conscientia belli, Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam fœdata, et uxor Sosia » arguebantur : nec dubie repetun-

darum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita, et Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit.

XX. Sævitum tamen in bona, non, ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim, quæ fisco petebantur: ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui « partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur, » censuerat: contra M. Lepidus « quartam accusatoribus, secundum necessitudinem legis, cetera liberis » concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem et sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate et gratia apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos; an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque, inter abruptam contumaciam, et deforme obsequium, pergere iter, ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta, haud minus claris majoribus, sed animo diversus, censuit, « cavendum senatus-

consulto, ut quamquam insontes magistratus, et culpæ alienæ nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam suis, plecterentur. »

XXI. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli, « cessurum se urbe, ob factiones accusatorum, » in senatu clamitaverat, et, spreta potentia Augustæ, trahere in jus Urgulaniam, domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in animo, revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit, adversum majestatem habiti: adjecitque, « in domo ejus venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam: » quod, ut atrocius vero, tramissum: ceterorum, quæ multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus, ob mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut judicio jurati senatus Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio consenuit.

XXII. Per idem tempus Plautius Silvanus, præ-

tor, incertis causis, Aproniam conjugem in præceps jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tanquam « ipse somno gravis, atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumsisset. » Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis et impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque judicibus, Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor ejus, accusata, « injecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito, » insons judicatur.

XXIII. Is demum annus populum romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: jamque tres laureatæ in urbe statuæ, et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemæo, Jubæ filio, juventa incurioso, libertos regios et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ

ex longinquo in majus audiebantur : ipsaque e provincia, ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promtius ruebant; quia Cæsar, post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari nonam legionem jusserat : nec proconsul ejus anni, P. Dolabella, retinere ausus erat, jussa principis magis, quam incerta belli, metuens.

XXIV. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, « rem romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubuissent; » auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto, quod erat militum, terrore nominis romani, et quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit : simul principes Musulanorum, defectionem cœptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consectandum hostem vagum : excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis aut tribunis data; et prædatorias manus delecti Maurorum duxere : ipse consultor aderat omnibus.

XXV. Nec multo post adfertur, « Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse; fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur. » Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, et concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros : præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio provisa : hostibus contra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium; sed pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, et adversum eludentes optatæ toties pugnæ, se quisque ultione et sanguine explebant. Differtur per manipulos, « Tacfarinatem omnes, notum tot prœliis, consectentur : non, nisi duce interfecto, requiem belli fore. » At ille, dejectis circum stipatoribus, vinctoque jam filio, et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis armis impositus.

XXVI. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Sejano tribuens, ne Blæsi, avunculi ejus, laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo

illustrior, et huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignes captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur et Garamantum legati, raro in urbe visi, quos, Tacfarinate cæso, perculsa gens, et culpæ nescia, ad satisfaciendum populo romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera, daret, « regemque et socium atque amicum » adpellaret.

XXVII. Eadem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius, quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium et circumjecta oppida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia : cum, velut munere deûm, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui provincia, vetere ex more, Cales evenerat. Is, disposita classiariorum copia, cœptantem cum maxime conjurationem disjecit. Missusque a Cæsare propere Staius tribunus cum valida manu, ducem ipsum, et proximos audaciæ, in urbem

traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua.

XXVIII. Iisdem consulibus, miseriarum ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Serenus, in senatum inducti. Senex ab exsilio retractus, illuvieque ac squalore obsitus, et tum catena vinctus, peroranti filio præparatur. Adolescens multis munditiis, alacri vultu, « structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, » index idem et testis dicebat : adnectebatque, « Cæcilium Cornutum, prætorium, ministravisse pecuniam : » qui tædio curarum, et, quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quatere vincula, vocare « ultores deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque supplicia sequerentur. » Adseverabatque, « innocentem Cornutum, et falsa exterritum : idque facile intellectu, si proderentur alii : non enim se cædem principis et res novas uno socio cogitasse. »

XXIX. Tum accusator « Cn. Lentulum et Seium Tuberonem » nominat; magno pudore Cæsaris,

cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero, defecto corpore, tumultus hostilis et turbandæ reipublicæ arcesserentur. Sed hi quidem statim exemti. In patrem ex servis quæsitum: et quæstio adversa accusatori fuit. Qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, « robur et saxum, aut parricidarum pœnas » minitantium, cessit urbe: ac retractus Ravenna, exsequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium adversus exsulem Serenum: nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem literis, exprobraverat, « suum tantum studium sine fructu fuisse; » addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas et offensioni proniores. Ea Cæsar octo post annos retulit, medium tempus varie arguens; etiamsi tormenta, pervicacia servorum, contra evenissent.

XXX. Dictis dein sententiis, « ut Serenus more majorum puniretur, » quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius, « Gyaro aut Donusa claudendum, » censeret; id quoque aspernatus est, « egenam aquæ utramque insulam » referens, « dandosque vitæ usus, cui vita concederetur. » Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornu-

tus sua manu ceciderat, actum » de præmiis accusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus, ante perfectum judicium, se ipse vita privavisset: » ibaturque in eam sententiam, ni durius, contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, « inritas leges, rempublicam in præcipiti, » conquestus esset: « subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent. « Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, et pœnis quidem nunquam satis coercitum, per præmia eliciebantur.

XXXI. His tam adsiduis tamque mæstis modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium, equitem romanum, probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle: neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur: quin ipse, compositus alias, et velut eluctantium verborum, solutius promtiusque eloquebatur, quoties subveniret. At P. Suilium, quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus, pecuniam ob rem judicandam cepisse, « amovendum in in-

sulam » censuit, tanta contentione animi, ut et jurando obstringeret, « e republica id esse. » Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio : quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, et Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, « tanquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. » Catus, ut retuli, Libonem illexerat insidiis, deinde indicio perculerat; ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est : quo minus senatu pelleretur, non obstitit.

XXXII. Pleraque eorum, quæ retuli, quæque referam, parva forsitan et levia memoratu videri, non nescius sum : sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges, aut, si quando ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto et inglorius labor. Immota quippe, aut modice lacessita pax, mæstæ urbis res, et princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu

fuerit, introspicere illa, primo aspectu levia, ex quîs magnarum sæpe rerum motus oriuntur.

XXXIII. Nam cunctas nationes et urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his et consociata reipublicæ forma, laudari facilius, quam evenire; vel, si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur, ut olim, plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, et quibus modis temperanter haberetur; senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum, et sapientes credebantur: sic, converso statu, neque alia re romana, quam si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures aliorum eventis docentur. Ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt: nam situs gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, et easdem exitu causas conjungimus; obvia rerum similitudine, et satietate. Tum, quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator; neque refert cujusquam, punicas romanasve acies lætius extuleris: at multorum, qui, Tiberio regente,

pœnam vel infamiam subiere, posteri manent : utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint, reperies, qui, ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent : etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad cœpta redeo.

XXXIV. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa Coss. Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, « quod, editis Annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium » Romanorum ultimum « dixisset. » Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Sejani clientes : id perniciabile reo, et Cæsar truci vultu defensionem accipiens; quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est : « Verba mea, patres conscripti, « arguuntur : adeo factorum innocens sum. Sed « neque hæc in principem, aut principis parentem, « quos lex majestatis amplectitur. Brutum et Cas- « sium laudavisse dicor : quorum res gestas cum « plurimi composuerint, nemo sine honore memo- « ravit. Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus « in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, « ut *Pompeianum* eum Augustus adpellaret : ne- « que id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afra- « nium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nus-

« quam *latrones et parricidas*, quæ nunc vocabula « imponuntur, sæpe ut insignes viros nominat. Asinii « Pollionis scripta egregiam eorundem memoriam « tradunt. Messalla Corvinus imperatorem suum « Cassium prædicabat : et uterque opibusque atque « honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, « quo Catonem cœlo æquavit, quid aliud dictator « Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud ju- « dices, respondit? Antonii epistolæ, Bruti concio- « nes, falsa quidem in Augustum probra, sed multa « cum acerbitate habent : carmina Bibaculi et Ca- « tulli, referta contumeliis Cæsarum, leguntur : « sed ipse divus Julius, ipse divus Augustus, et « tulere ista, et reliquere; haud facile dixerim, « moderatione magis, an sapientia : namque spreta « exolescunt : si irascare, agnita videntur. »

XXXV. « Non attingo Græcos, quorum non mo- « do libertas, etiam libido impunita : aut, si quis « advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solu- « tum et sine obtrectatore fuit, prodere de iis, quos « mors odio aut gratiæ exemisset. Num cum arma- « tis Cassio et Bruto, ac Philippenses campos ob- « tinentibus, belli civilis causa, populum per con- « ciones incendo? an illi quidem, septuagesimum « ante annum peremti, quo modo imaginibus suis

« noscuntur, quas ne victor quidem abolevit, sic « partem memoriæ apud scriptores retinent? suum « cuique decus posteritas rependit: nec deerunt, « si damnatio ingruit, qui non modo Cassii et Bruti, « sed etiam mei meminerint. » Egressus dein senatu, vitam abstinentia finivit: libros per ædiles cremandos censuere patres; sed manserunt, occultati et editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliscit auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

XXXVI. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum latinarum diebus, præfectum urbis, Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium: quod a Cæsare palam increpitum, causa exsilii Salviano fuit. Objecta publice Cyzicenis « incuria cærimoniarum divi Augusti, » additis « violentiæ criminibus adversum cives romanos: » et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia, quam præsidio Luculli, pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvi-

tur, comperto, ficta in eum crimina per Vibium Serenum: neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat: nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, pœnis adficiebantur.

XXXVII. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit, « ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret. » Qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, et respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur « in ambitionem flexisse, » hujuscemodi orationem cœpit. « Scio, patres conscrip- « ti, constantiam meam a plerisque desideratam, « quod Asiæ civitatibus, nuper idem istud petenti- « bus, non sim adversatus. Ergo et prioris silentii « defensionem, et quid in futurum statuerim, si- « mul aperiam. Cum divus Augustus sibi atque « urbi Romæ templum apud Pergamum sisti non « prohibuisset; qui omnia facta dictaque ejus vice « legis observem, placitum jam exemplum prom- « tius secutus sum, quia cultui meo veneratio se- « natus adjungebatur. Ceterum ut semel recepisse « veniam habuerit; ita per omnes provincias effi- « gie numinum sacrari, ambitiosum, superbum:

« et vanescet Augusti honor, si promiscuis adula-« tionibus vulgatur. »

XXXVIII. « Ego me, patres conscripti, morta-« lem esse, et hominum officia fungi, satisque « habere, si locum principem impleam; et vos « testor, et meminisse posteros volo: qui satis su-« perque memoriæ meæ tribuent, ut majoribus « meis dignum, rerum vestrarum providum, con-« stantem in periculis, offensionum pro utilitate « publica non pavidum, credant. Hæc mihi in « animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, « et mansuræ: nam quæ saxo struuntur, si judi-« cium posterorum in odium vertit, pro sepulcris « spernuntur. Proinde socios, cives, et deos ipsos « precor: hos, ut mihi ad finem usque vitæ quie-« tam et intelligentem humani divinique juris « mentem duint; illos, ut, quandoque concessero, « cum laude et bonis recordationibus, facta atque « famam nominis mei prosequantur. » Perstitit-que posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum: quod alii « modestiam, » multi, quia diffideret, quidam, ut degeneris animi, in-terpretabantur. « Optimos quippe mortalium altis-sima cupere. Sic Herculem, et Liberum apud Græ-

cos; Quirinum apud nos, deûm numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam: nam contemtu famæ, contemni virtutes. »

XXXIX. At Sejanus nimia fortuna socors, et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire: ejus talis forma fuit: « Benevolentia patris Augusti, et mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Cæsaris dignus crederetur: hinc initium spei. Et quoniam audiverit, Augustum in collocanda filia nonnihil etiam de equitibus romanis consultavisse: ita, si maritus Liviæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum: non enim exuere imposita munia: satis æstimare, firmari domum adversum iniquas Agrippinæ offensiones;

idque liberorum causa: nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset. »

XL. Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tanquam ad integram consultationem, petivisset, adjunxit: « Ceteris mortalibus in eo stare « consilia, quid sibi conducere putent: principum « diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad « famam dirigenda: ideo se non illuc decurrere, « quod promtum rescriptu: posse ipsam Liviam « statuere, nubendum post Drusum, an in penati- « bus iisdem tolerandum haberet: esse illi matrem « et aviam, propiora consilia: simplicius acturum: « de inimicitiis primum Agrippinæ: quas longe « acrius arsuras, si matrimonium Liviæ, velut in « partes, domum Cæsarum distraxisset: sic quo- « que erumpere æmulationem feminarum, eaque « discordia nepotes suos convelli: quid si intenda- « tur certamen, tali conjugio? Falleris enim, Se- « jane, si te mansurum in eodem ordine putas, et « Liviam, quæ C. Cæsari, mox Druso nupta fue- « rit, ea mente acturam, ut cum equite romano « senescat. Ego ut sinam, credisne passuros, qui « fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros,

« in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum « intra locum sistere : sed illi magistratus et primo- « res qui, te invito, perrumpunt, omnibusque de « rebus consulunt, excessisse jam pridem equestre « fastigium, longeque anteisse patris mei amici- « tias, non occulti ferunt, perque invidiam tui me « quoque incusant. At enim Augustus filiam suam « equiti romano tradere meditatus est. Mirum her- « cule, si, cum in omnes curas distraheretur, im- « mensumque attolli provideret, quem conjunctio- « ne tali super alios extulisset, C. Proculeium, et « quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquil- « litate vitæ, nullis reipublicæ negotiis permixtos. « Sed si dubitatione Augusti movemur; quanto va- « lidius est quod M. Agrippæ, mox mihi conlo- « cavit? Atque ego hæc, pro amicitia, non occul- « tavi : ceterum neque tuis, neque Liviæ destinatis, « adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, « quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi « parem, omittam ad præsens referre : id tantum « aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non vir- « tutes istæ, tuusque in me animus mereantur; « datoque tempore, vel in senatu, vel in concione « non reticebo. »

XLI. Rursum Sejanus, non jam de matrimonio,

sed altius metuens, « tacita suspicionum, vulgi « rumorem, ingruentem invidiam » deprecatur. Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam, impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus: literarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæsarem, vergente jam senecta, secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum: et minui sibi invidiam, ademta salutantum turba; sublatisque inanibus, vera potentia augere. Igitur paullatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus « quietem et solitudinem: quis abesse tædia et offensiones, ac præcipua rerum maxime agitari. »

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio, cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus vocesque, quæ plerumque veræ et graves coram ingerebantur: nam, postulato Votieno, « ob contumelias in Cæsarem dictas, » testis Æmilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, et quamquam inter obstre-

pentes magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quîs per occultum lacerabatur: adeoque perculsus est, ut « se vel statim, vel in cognitione « purgaturum » clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis pœnis adfectus est. Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gætulicus, consul designatus, lege Julia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, « quod in acta divi Augusti non juraverat, » albo senatorio erasit.

XLIII. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum et Messeniorum legationes; de jure templi Dianæ Limnatidis, « quod suis a majoribus, suaque in « terra dicatum, » Lacedæmonii firmabant annalium memoria, vatumque carminibus: « sed Ma- « cedonis Philippi, cum quo bellassent, armis « ademptum, ac post C. Cæsaris et M. Antonii « sententia redditum. » Contra Messenii, « veterem « inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi » protulere, « suoque regi Dentheliatem agrum, in « quo id delubrum, cessisse: monimentaque ejus « rei sculpta saxis, et ære prisco manere. Quod si

« vatum, annalium ad testimonia vocentur, plu-
« res sibi ac locupletiores esse : neque Philippum « potentia, sed ex vero statuisse : idem regis Anti- « goni, idem imperatoris Mummii judicium : sic « Milesios, permisso publice arbitrio, postremo « Atidium Geminum, prætorem Achaiæ, decre- « visse. » Ita secundum Messenios datum. Et Segestani, « ædem Veneris, montem apud Erycem, « vetustate dilapsam, restaurari » postulavere : nota memorantes de origine ejus, et læta Tiberio : suscepit curam libens, ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque P. Rutilii exemplum : namque eum legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant : quo jure Vulcatius Moschus, exsul, in Massilienses receptus, bona sua reipublicæ eorum, ut patriæ reliquerat.

XLIV. Obiere eo anno viri nobiles, Cn. Lentulus, et L. Domitius. Lentulo super consulatum et triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter paratæ et modeste habitæ. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus, Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat : ipse electus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur.

Post, exercitu flumen Albim transcendit; longius penetrata Germania, quam quisquam priorum: easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit et L. Antonius, multa claritudine generis, sed improspera: nam patre ejus, Julo Antonio, ob adulterium Juliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. Habitus tamen supremis honor: ossaque tumulo Octaviorum inlata, per decretum senatus.

XLV. Iisdem consulibus, facinus atrox, in citeriore Hispania, admissum a quodam agreste, nationis Termestinæ: is prætorem provinciæ, L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per dirupta et avia sequentes frustratus est: neque diu fefellit: nam prehenso ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum: et repertus, cum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna, sermone patrio, «frustra se interrogari» clamitavit: «ad-« sisterent socii ac spectarent: nullam vim tantam

« doloris fore, ut veritatem eliceret. » Idemque cum postero ad quæsitionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur : qui pecunias e publico interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, cogebat.

XLVI. Lentulo Gætulico, C. Calvisio consulibus, decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, et validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti; aut, si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, ut disjecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, « amicitiam, obsequiumque » memoraturos; « et mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur. Sin ut victis servitium indiceretur; esse sibi « ferrum et juventutem, et promtum libertati, « aut ad mortem animum. » Simul castella rupibus

indita, conlatosque illuc parentes et conjuges ostentabant, « bellumque impeditum, arduum, cruen« tum, » minitabantur.

XLVII. At Sabinus (donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis) postquam Pomponius Labeo e Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venere, addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum: quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux romanus acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, et æquali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata, aut incondita, tuebatur: simul in ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere; propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promtam ad pericula, nec minus cantuum et armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat.

XLVIII. TRANSLATA dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi : iisque permissum « vastare, urere, trahere prædas, dum populatio « lucem intra sisteretur, noctemque in castris tu« tam et vigilem capesserent : » id primo servatum : mox versi in luxum, et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum, aut somno et vino procumbere. Igitur hostes, incuria eorum comperta, duo agmina parant : quorum altero, populatores invaderentur; alii castra romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non acciperet : tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia, repentino incursu territa, cum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius cæsi, quanto « perfugæ et proditores, ferre arma ad « suum patriæque servitium, » incusabantur.

XLIX. POSTERA die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari, successu noctis alacres, prœlium auderent : et postquam castello, aut conjunctis tumulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præsidia, quæ opportune jam muniebat :

dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est. Tum paullatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra arctaque circumdare: et struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æque, quam sitis, fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis, malum extremum discordia accessit; his deditionem, aliis mortem, et mutuos inter se ictus parantibus: et erant, qui « non inultum exitium, sed eruptionem » suaderent: neque ignobiles, quamvis diversi sententiis.

L. Verum e ducibus, Dinis, provectus senecta, et longo usu vim atque clementiam romanam edoctus, « ponenda arma, unum adflictis id remedium, » disserebat. Primusque se cum conjuge et liberis victori permisit: secuti ætate aut sexu imbecilli, et quibus major vitæ, quam gloriæ, cupido. At juventus Tarsam inter et Turesim distrahebatur: utrique destinatum cum libertate occidere: sed Tarsa « properum finem, abrumpen-

« das pariter spes ac metus » clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro : nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis : et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat : cum Sabinus circumire, hortâri, « ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quie-« tis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quis-« que munia servarent immoti, telisque non in fal-« sum jactis. »

LI. Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora jacere : nunc virgultis, et cratibus : et corporibus exanimis, complere fossas : quidam, pontes et scalas ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere, et adversus resistentes cominus niti. Miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes, et, si cedant, insignitius flagitium; illis extrema jam salus, et adsistentes plerisque matres et conjuges, earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti

ictus, vulnera improvisa; suorum atque hostium ignoratio; et montis anfractu repercussæ, velut a tergo, voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint. Neque tamen pervasere hostes, nisi admodum pauci: ceteros, deleto promtissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce, trusere in summa castelli: ubi tandem coacta deditio, et proxima sponte vicorum recepta: reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi et sæva hiems subvenit.

LII. At Romæ, commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra, sobrina ejus, postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis; et quoquo facinore properus clarescere, « crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, vene-« ficia in principem et devotiones » objectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit: quo initio invidiæ, « Non « ejusdem » ait « mactare divo Augusto victimas, « et posteros ejus insectari: non in effigies mutas « divinum spiritum transfusum; sed imaginem ve-« ram, cælesti sanguine ortam, intelligere discri-

« men, suscipere sordes. Frustra Pulchram præ« scribi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam « stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ « ob eadem adflictæ. » Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque græco versu admonuit: *ideo lædi, quia non regnaret.* Pulchra et Furnius damnantur. Afer, primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, et secuta adseveratione Cæsaris, qua « suo jure disertum » eum appellavit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quam morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ demsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.

LIII. At Agrippina, pervicax iræ, et morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis, mox invidiam et preces orditur: « subveniret solitudini, daret ma« ritum: habilem adhuc juventam sibi; neque aliud « probis, quam ex matrimonio solatium: esse in « civitate, qui Germanici conjugem, ac liberos « ejus recipere dignarentur. » Sed Cæsar, non ignarus quantum ex republica peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego a

scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ, filiæ: quæ Neronis, principis, mater, vitam suam et casus suorum posteris memoravit.

LIV. Ceterum Sejanus mærentem et improvidam altius perculit, immissis, qui per speciem amicitiæ monerent, « paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. » Atque illa, simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat? idque quo acrius experiretur, poma ut erant adposita laudans, nurui sua manu tradidit. Aucta ex eo suspicio Agrippinæ, et intacta ore, servis tramisit: nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, « non mirum, » ait, « si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. » Inde rumor, « parari exitium: neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quæri. »

LV. Sed Cæsar, quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiæ, ambigentes « quanam in civitate templum statueretur, » plures per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversæ: neque multum inter

se distantia memorabant, « de vetustate generis, « studio in populum romanum, per bella Persi et « Aristonici aliorumque regum. » Verum Hypæpeni, Trallianique, Laodicenis et Magnetibus simul, tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum « parentem urbis Romæ Trojam » referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. Paullum addubitatum, quod Halicarnassii « mille et « ducentos per annos nullo motu terræ nutavisse « sedes suas, vivoque in saxo fundamenta templi » adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii, Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei: nam « Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos, ob « multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis « in terris resedisse; Tyrrheno datum, novas ut « conderet sedes. Et ducum e nominibus indita « vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctam- « que adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græ- « ciam populis, cui mox a Pelope nomen: » simul « literas imperatorum, et icta nobiscum fœdera « bello Macedonum, ubertatemque fluminum suo-

« rum, temperiem cæli, ac dites circum terras » memorabant.

LVI. At Smyrnæi, repetita vetustate, « seu « Tantalus Jove ortus illos, sive Theseus divina et « ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset, » transcendere ad ea, quîs maxime fidebant in populum romanum officiis, missa navali copia, non modo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: « seque primos templum urbis Romæ statuis- « se, M. Porcio consule; magnis quidem jam « romani populi rebus; nondum tamen ad sum- « mum elatis, stante adhuc Punica urbe, et validis « per Asiam regibus. » Simul « L. Sullam testem » adferebant, gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem « hiemis, et penuriam vestis, cum id « Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes, « qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nos- « trisque legionibus misisse. » Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulere: censuitque Vibius Marsus, « ut M. Lepido, cui ea provincia obve- « nerat, super numerum legaretur, qui templi « curam susciperet: » et quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso, e prætoriis, sorte missus est.

LVII. Inter quæ, diu meditato, prolatoque

sæpius consilio, tandem Cæsar iit Campaniam, specie dedicandi templa apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul Urbe degere. Causam abscessus, quamquam secutus plurimos auctorum ad Sejani artes retuli, quia tamen, cæde ejus patrata, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta: et Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum sororis nepotem, et cunctis laudatum, rei romanæ imponere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. Idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

LVIII. Profectio arcto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia; eques romanus, præter Sejanum,

ex inlustribus Curtius Atticus: ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cælestium, « iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur: » unde exitii causa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus, vulgantibusque: neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis, et falsi; veraque quam obscuris tegerentur: nam in Urbem non regressurum, haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure, aut litore, et sæpe mœnia Urbis adsidens, extremam senectam compleverit.

LIX. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitque ipsi materiem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in villa, cui vocabulum *Speluncæ*, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu: ejus os, lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque, et manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est a militibus, qui

subsidio venerant. Major ex eo; et quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Adsimulabatque judicis partes adversus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni, et quamquam modesta juventa, plerumque tamen quid in præsentiarum conduceret oblitum; dum a libertis et clientibus, apiscendæ potentiæ properis, exstimulatur, « ut « erectum et fidentem animi ostenderet : velle id « populum romanum : cupere exercitus : neque « ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam « senis, et segnitiam juvenis juxta insultet. »

LX. Hæc atque talia audienti, nihil quidem pravæ cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces, et inconsultæ; quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversæ insuper sollicitudinum formæ oriebantur. Nam alius occursum ejus vitare : quidam, salutatione reddita, statim averti : plerique inceptum sermonem abrumpere; insistentibus contra inridentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu; seu loqueretur, seu taceret juvenis, crimen ex silentio, ex voce : ne nox quidem

secura, cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviæ, atque illa Sejano patefaceret: qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate et jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ, et solita fratribus odia, accendebatur invidia: quod mater Agrippina promtior Neroni erat: neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus præferocem, et insidiis magis opportunum.

LXI. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris majoribus quam vetustis, vitaque non degener; et Q. Haterius familia senatoria, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ: monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat: utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit; sic Haterii canorum illud et profluens, cum ipso simul exstinctum est.

LXII. M. Licinio, L. Calpurnio consulibus, ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum: ejus initium simul et finis exstitit. Nam cœpto apud Fidenas amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum

celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effusius: unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium, spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, præceps trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos, abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Jam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari: etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen; neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

LXIII. Ut cœpere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: et sæpe certamen, si confusior facies, et par forma,

aut ætas, errorem adgnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia, eo casu debilitata, vel obtrita sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto, « ne quis gladiatorum munus ederet, cui « minor quadringentorum millium res ; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis « spectatæ. » Atilius in exsilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, et medici passim præbiti : fuitque Urbs per illos dies, quamquam mæsta facie, veterum institutis similis, qui magna post prœlia saucios largitione, et cura sustentabant.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia Urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Cælio : « feralemque annum » ferebant, « et « ominibus adversis susceptum principi consilium « absentiæ, » qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Cæsar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates, apud senatum ab inlustribus, famaque apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam, et ultro accitos, munificentia juverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum *Augustus* appellaretur : quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies sita in

domo Junii senatoris inviolata mansisset. « Evenisse id olim Claudiæ Quinctæ, ejusque statuam « vim ignium bis elapsam, majores apud ædem « Matris deûm consecravisse : sanctos acceptosque « numinibus Claudios : et augendam cærimoniam « loco, in quo tantum in principem honorem dii « ostenderint. »

LXV. Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusque erat : mox *Cælium* appellitatum a Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ, cum auxilium ad bella ductavisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit : nam scriptores in eo dissentiunt : cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde *Tuscum vicum* e vocabulo advenarum dictum.

LXVI. Sed ut studia procerum, et largitio principis, adversum casum solatium tulerant; ita accusatorum major in dies et infestior vis sine levamento grassabatur : corripueratque Varum Quinctilium, divitem, et Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ, matris ejus, condemnator; nullo mirante, quod diu egens, et parto

nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis exstitisse, miraculo erat, quia claris majoribus, et Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, et « opperiendum imperatorem » censuit: quod unum, urgentium malorum suffugium in tempus erat.

LXVII. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, « ne quis quietem ejus inrumperet, » concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur; perosus tamen municipia, et colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode: cæli temperies hieme mitis, objectu montis, quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favonium obversa, et aperto circum pelago peramœna; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Telebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, et molibus insede-

rat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus, et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in Urbe suetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam et Neronem insidiis. Quîs additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat : ultroque struebantur, qui monerent « perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori « effigiem divi Augusti amplecti, populumque ac « senatum auxilio vocare. » Eaque spreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

LXVIII. Junio Silano et Silio Nerva consulibus, fœdum anni principium incessit, tracto in carcerem inlustri equite romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici : neque enim omiserat conjugem, liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus; eoque apud bonos laudatus, et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opsius, prætura functi, adgrediuntur, cupidine consulatus; ad quem non nisi per Sejanum aditus : neque Sejani voluntas, nisi scelere quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes

adessent : deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum sermones : mox laudare constantiam, « quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adflictam deseruisset : » simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit questus; audentius jam onerat Sejanum, sævitiam, superbiam, spes ejus : ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Iique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere. Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos, quasi ad fidissimum, deferre.

LXIX. Consultant quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur : nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies; et si pone fores adsisterent, metus visus, sonitus, aut forte ortæ suspicionis erat. Tectum inter et laquearia, tres senatores, haud minus turpi latebra, quam detestanda fraude, sese abstrudunt; foraminibus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit : præteritaque et instantia, quorum affatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, et diutius;

quanto mæsta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Cæsarem literis, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias magis anxia et pavens civitas, egens adversum proximos; congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur.

LXX. Sed Cæsar sollemnia incipientis anni, Kalendis Januariis, epistola precatus; vertit in Sabinum, « corruptos quosdam libertorum, et petitum « se » arguens, ultionemque haud obscure poscebat : nec mora, quin decerneretur : et trahebatur damnatus, quantum, obducta veste, et adstrictis faucibus, niti poterat, clamitans, « Sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere : » quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas : deseri itinera, fora : et quidam regrediebantur, ostentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. « Quem enim diem vacuum « pœna, ubi inter sacra et vota, quo tempore ver- « bis etiam profanis abstineri mos esset, vincla et « laqueus inducantur? Non imprudentem Tiberium « tantam invidiam adiisse : quæsitum meditatum- « que, ne quid impedire, credatur, quominus novi

« magistratus, quomodo delubra et altaria, sic « carcerem recludant. » Secutæ insuper literæ, grates agentis, « quod hominem infensum reipublicæ punivissent: » adjecto, « trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, » nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur in Neronem et Agrippinam intendi.

LXXI. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius, ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, et oblatis in eamdem operam recentibus, veteres et prægraves adflixit: verum has atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera erat, « petendum a principe, ut metus suos « senatui fateretur, amoverique sineret. » Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis, quam dissimulationem diligebat: eo ægrius accepit, recludi quæ premeret: sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis aperirentur: gnarus lentum in meditando; ubi

prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat, projeceratque in insulam Trimetum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata : quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

LXXII. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, « ut in usus « militares, coria boum penderent : » non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Frisiis impositus, « terga urorum » delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quîs ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira et questus; et postquam non subveniebat, remedium ex bello : rapti, qui tributo aderant milites, et patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello, cui

nomen *Flevum :* et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat.

LXXIII. Quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ proprætori, cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxiliarium delectos accivit : ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; soluto jam castelli obsidio, et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviori agmini, firmat : atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, et quod peditum germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet : qui jam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes, ac rursum duæ; dein tempore interjecto, alarius eques immissus : satis validi, si simul incubuissent : per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit : atque ille, dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, et acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortes alasque fessas vulneribus. Neque dux ro-

manus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque, et insignes centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam stipendiarii, villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

LXXIV. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita, quamquam diversis super rebus consulerentur, « aram Clementiæ, aram Amicitiæ, « effigiesque circum Cæsaris ac Sejani » censuere: crebrisque precibus efflagitabant, « visendi sui « copiam facerent. » Non illi tamen in Urbem, aut propinqua Urbi degressi sunt: satis visum, omittere insulam, et in proximo Campaniæ adspici: eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum, cujus durior congressus, atque eo per ambitum, et societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei adrogantiam, fœdum

illud in propatulo servitium spectanti: quippe Romæ, sueti discursus; et magnitudine Urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat. Ibi campo, aut litore jacentes, nullo discrimine, noctem ac diem, juxta gratiam, aut fastus janitorum perpetiebantur: donec idque vetitum, et revenere in Urbem trepidi; quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam male alacres, quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat.

LXXV. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in Urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat: nam is aviam Octaviam, et per eam Augustum avunculum præferebat.

EXPLICIT TOMUS I.

e Ro-
ncer-
npo,
n ac
rpe-
e in
gna-
istæ

m,
di-
io,
us
et